



Handelshögskolan  
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Juridiska institutionen

## **Honoratus Kikalugaa**

# **EN JÄMFÖRELSE MELLAN TANZANIANSKA OCH SVENSKA ANSVARFRIHETSGRUNDER**

– MED FOKUS PÅ NÖDVÄRNSRÄTTEN

### **Tillämpade studier**

30 högskolepoäng

### **Handledare**

Universitetslektor Gösta Westerlund

### **Ämnesområde**

Straffrätt

### **Termin**

Vårterminen 2011

## Förord

Under min juristutbildning både i Tanzania och i Sverige har jag alltid fascinerats över den frihet juridik kan bidra med i samhället. Juridik har alltid funnits där för att hjälpa medborgare genom att skipa rättvisa. Juridik är tillämplig för att hjälpa både den som har begått ett brott och offret till ett brott. Den som har begått ett brott kan ha varit tvungen att göra detta. Därför finns bestämmelser kring ansvarsfrihetsgrunder i både svensk och tanzaniansk straffrätt. Dessutom har jag lärt mig i den svenska straffrättsprincipen att man hellre ska fria hundra skyldiga än fälla en oskyldig. Denna princip motsvarar den engelska principen som kallas för "give a person the benefit of the doubt" som innebär att vid tvivel ska man inte fällas.

Jag vill avslutningsvis rikta mitt varma tack till min handledare Gösta Westerlund som gav mig idén att jämföra ansvarsfrihetsgrunder från två jurisdiktioner och som följt mitt arbete med stort intresse och genom intressanta diskussioner fått mig att inse att andra vägar än de jag först tänkt gå kan vara mer framkomliga.

## Sammanfattning

Ansvarsfrihetsgrunder innebär juridiska grunder som befriar någon som har begått ett brott från ansvar. Detta beror inte på att domstolen inte tror på offret, tvärtom kan man begå ett brott men ändå sakna viljan att angripa den andre. Eftersom jag har studerat både tanzaniansk och svensk straffrätt var jag fascinerad av hur de olika straffrätterna behandlar ansvarsfrihetsgrunder. Uppsatsen syftar till att upplysa om vad ansvarsfrihetsgrunder innebär i de båda straffrätterna. Denna uppsats har dock lagt fokus på en av ansvarsfrihetsgrunderna nämligen nödvärnsrätt, vilket dels beror på den stora omfattningen av ansvarsfrihetsgrunder i de båda straffrätterna, dels på att det är vanligt förekommande att just nödvärn åberopas av gärningsmannen. Uppsatsen påvisar hur långt nödvärnsrätten sträcker sig och visar på skillnaden mellan den tanzanianska och svenska straffrätten.

Eftersom denna undersökning omfattar två olika rättssystem visar uppsatsen hur domstolarna tillämpar nödvärnsbestämmelser. Uppsatsen undersöker de krav som domstolarna ställer för att den anklagade ska gå fri från ansvar när denne har begått ett brott. Dessutom upplyser uppsatsen om likheter mellan nödvärnsrätten i den tanzanianska och svenska straffrätten och visar slutligen på varför det uppstår skillnader och likheter mellan två olika straffrätter.

Rättsvetenskaplig metod har använts i uppsatsen, vilket innebär en undersökning av lag, förarbeten, praxis, doktrin, sedvana och rättsprinciper. Med doktrin avses inte endast juridisk sådan, utan även sedvanerätt. Angående praxis har främst avgöranden från domstolarna i båda länder använts.

## Innehåll

<b>Förord .....</b>	<b>1</b>
<b>Sammanfattning.....</b>	<b>2</b>
<b>Förkortningar .....</b>	<b>5</b>
<b>1. INLEDNING.....</b>	<b>7</b>
<b>1.1 Bakgrund .....</b>	<b>7</b>
<b>1.2 Syfte .....</b>	<b>7</b>
<b>1.3 Avgränsning och disposition.....</b>	<b>7</b>
<b>2. En gärnings straffbarhet .....</b>	<b>8</b>
<b>2.1 Brottsbegrepp.....</b>	<b>8</b>
2.1.1 Svensk straffrätt .....	8
2.1.1.1 Objektiva rekvisit.....	9
2.1.1.1.1 Handlingsbrott.....	9
2.1.1.1.2 Effektbrott .....	10
2.1.1.2 Subjektiva rekvisit .....	11
2.1.1.3 Täckningsprincipen .....	12
2.1.2 Tanzaniansk straffrätt.....	12
2.1.2.1 Historisk bakgrund.....	12
2.1.2.2 Rättskällor .....	13
<b>2.2 Brottsbegreppet.....</b>	<b>13</b>
2.2.1 Actus reus .....	14
2.2.2 Mens rea.....	14
2.2.3 Uppsåt .....	15
2.2.4 Vårdslöshet.....	15
2.2.5 Oaktsamhet .....	16

2.2.6	Täckningsprincipen .....	16
<b>3</b>	<b>ANSVARSFRIHETSGRUNDER .....</b>	<b>17</b>
<b>3.1</b>	<b>Svensk straffrätt.....</b>	<b>17</b>
<b>3.2</b>	<b>Tanzaniansk rätt.....</b>	<b>18</b>
3.2.1	Försvarbara ansvarsfrihetsgrunder .....	18
3.2.1.1	Immaturity.....	18
3.2.1.2	Necessity .....	19
3.2.1.3	Intoxication.....	20
3.2.2	Rättfärdiga ansvarsfrihetsgrunder .....	20
3.2.2.1	Faktisk villfarelse .....	20
3.2.2.2	Nödvärn.....	20
<b>4</b>	<b>NÖDVÄRN .....</b>	<b>22</b>
<b>4.1</b>	<b>Svensk rätt .....</b>	<b>22</b>
4.1.1	”ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom” .....	23
4.1.2	”den som med våld eller hot om våld eller på annat sätt hindrar att egendom återtas på bar gärning” .....	24
4.1.3	”den som olovligen trängt in i eller försöker tränga in i rum, hus, gård eller fartyg” .....	25
4.1.4	”den som vägrar att lämna en bostad efter tillsägelse” .....	25
<b>4.2</b>	<b>Tanzaniansk rätt.....</b>	<b>26</b>
4.2.1	Self defence ”nödvärn” .....	26
4.2.1.1	att försvara sig eller annan mot brottsligt angrepp mot kroppen eller misshandel...27	
4.2.1.2	”för att försvara sin egendom eller egendom i sin rättmätiga ägo eller förvar eller under hans vård eller egendom någon annan person mot olaglig handling av beslag eller förstörelse eller våld” .....	27
<b>5</b>	<b>NÖDVÄRNS FÖRSVARLIGHETSBEDÖMNING .....</b>	<b>28</b>
<b>5.1</b>	<b>Svensk rätt .....</b>	<b>28</b>
5.1.1	Angreppets beskaffenhet .....	29
5.1.2	Den angripnas betydelse .....	30

5.1.3	Omständigheterna i övrigt.....	30
5.1.4	Putativt nödvärn och nödvärnsexcess .....	30
5.1.4.1	Putativt nödvärn.....	30
5.1.4.2	Nödvärnsexcess.....	31
<b>5.2</b>	<b>Tanzaniansk rätt.....</b>	<b>32</b>
5.2.1	“Reasonable force” .....	32
5.2.2	belief.....	34
<b>6</b>	<b>DOMSTOLS TILLÄMPNING AV NÖDVÄRNSRÄTT .....</b>	<b>34</b>
<b>6.1</b>	<b>Svensk rätt .....</b>	<b>34</b>
6.1.1	NJA 2009 s. 234- Livsfarligt våld .....	34
6.1.2	Kommentar.....	36
<b>6.2</b>	<b>Tanzaniansk rätt.....</b>	<b>37</b>
6.2.1	R V Cheka Antony 1985 TLR 75- Livsfarligt våld .....	37
6.2.2	Kommentar.....	39
<b>7</b>	<b>SKILLNADEN MELLAN TANZANIANSK OCH SVENSK NÖDVÄRNSRÄTT .....</b>	<b>40</b>
<b>8</b>	<b>LIKHEIT MELLAN TANZANSK OCH SVENSK NÖDVÄRNSRÄTT .....</b>	<b>42</b>
<b>9</b>	<b>AVSLUTANDE REFLEKTIONER OCH KOMMENTAR .....</b>	<b>44</b>
	<b>KÄLL OCH LITERATURFÖRTECKNING .....</b>	<b>45</b>
	RÄTTSFALL .....	45
	Litteratur och tidskrifter .....	46

## Förkortningar

Förkortningar	Förklaring
All ER	All England Law Reports (United Kingdom)
AC	Appeals Cases
BrB	Brottsbalk (1962:700)
BrP	Lag (1964:163) om införande av brottsbalken
CR. App. R	Criminal Appeal Reports
HCD	High Court Digest
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
Kap	Kapitel
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
PC	(Tanzania) Penal Code
QB	Queens Bench
QBD	Queens Bench Division
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT rf	Svensk Juristtidnings rättsfallsavdelning
TLR	Tanzania Law Reports
TPC	Tanzania Penal Code
TR	Tingsrätten

# 1.

# INLEDNING

## 1.1 Bakgrund

För att garantera trygghet i ett samhälle har staten genom parlamentariska beslut bestämt och beskrivit vad som är brottsligt. Den som begår det som beskrivs som brott måste ha uppfyllt både objektiva och subjektiva rekvisit. För att kunna kontrollera dessa begränsningar ålägger staten straff i form av böter eller fängelse för den som begått ett brott. Det finns dock undantag i de beskrivna brottsliga gärningarna. Staten har beskrivit situationer och tillfällen där man har rätt att använda våld, till exempel mot någon eller mot någons egendom. Dessa gränser för att lagligt kunna använda våld anges i lagen av lagstiftaren. Försvarighetsrekvisiter och grunder finns i både svensk- och tanzaniansk straffrätt. Eftersom det är olika jurisdiktioner finns det olika förutsättningar för vilka rekvisiter som kan fria någon från ansvar.

I svensk straffrätt anges ansvarsfrihetsgrunderna i 24 kap BrB och i 10 och 29 §§ PL. I tanzaniansk straffrätt återfinns ansvarsfrihetsgrunderna i 8, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 18 §§ TPC. Dessa är bestämda av den engelska rättens grund<sup>1</sup>. Varje paragraf måste därför läsas med förbehåll att gärningen är straffbar endast om det inte föreligger någon sådan ansvarsfrihetsgrund.

## 1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att upplysa om vad ansvarsfrihetsgrunder innebär. Eftersom ansvarsfrihetsgrunder i både svensk och tanzaniansk straffrätt är så omfattande kommer uppsatsen att fokusera på nödvärnsrätt, hur långt den sträcker sig och vilken skillnaden är mellan de två straffrätterna. Dessutom kommer uppsatsen att visa på hur domstolarna tillämpar lagrummet. Vidare syftar uppsatsen till att belysa varför det uppstår skillnader mellan olika rättssystem trots att det är samma typ av rättighet. Eftersom det bara är människor som kan begå brott i objektiv mening kommer uppsatsen att undersöka vilka krav som kan ställas på en *person* som har begått ett brott, men som går fri från ansvar på grund av ansvarsfrihetsgrunder.

Det material jag har studerat är framförallt lagtext, förarbeten, rättsfall och doktrin.

## 1.3 Avgränsning och disposition

Eftersom ansvarsfrihetsgrunder är ett omfattande rättsområde fordrar denna uppsats en avgränsning. Tonvikten kommer därför att ligga på nödvärnsrätten i både

---

<sup>1</sup> "to be determined according to the principles of English law"



svensk och tanzaniansk straffrätt. Ansvarsfrihetsgrundernas förutsättningar, samt subjektiva och objektiva aspekter, kommer att utgöra grunden i uppsatsen.

Inledningsvis kommer jag att behandla grunden för både rättsystem dvs. definition av ett brott då jag anser att denna är grundbult för både svensk och tanzaniansk straffrätt. Samt kommer objektiva och subjektiva rekvisiten som utgör förutsättningar för att en gärning ska anses straffbar att redogöras för. Dessutom ska inblick av tanzaniansk komplicerad rättshistorisk bakgrund och straffrättskällor tillgodoses.

Efter denna grundläggande inledning kommer jag att fäst uppmärksamheten på ansvarsfrihetsgrunder och vilka som innefattar ansvarsfrihetsgrunder i båda länderna. Därefter kommer reglerna gällande nödvärnsrätten att behandlas. Dessutom kommer en djupgående redogörelse för olika nödvärnssituationer och rekvisit i både svensk och tanzaniansk rätt görs också. Därefter behandlas putativt nödvärn, nödvärnsexcess och bevisfrågan. Olika rättsfall angående nödvärn och nödvärnssituationer kommer att studeras. Avslutningsvis görs en reflektion och avslutande kommentar.

## **2. En gärnings straffbarhet**

### **2.1 Brottsbegrepp**

#### **2.1.1 Svensk straffrätt**

Enligt den svenska straffrätten är brottet en gärning dvs. en aktiv handling eller en underlåtenhet, som är beskriven i brottsbalken eller någon annan lag eller författning och för vilket det är stadgat ett straff<sup>2</sup>. Detta formella brottsbegrepp innebär att det inte finns några handlingar som till sin natur är brottsliga om det inte omfattas av lagrummet. Det innebär en strikt tillämpning av brottsbegreppet enligt BrB på grund av omöjligheten att ange någon gemensam närmare brottsdefinition för olika typer av brott. Dessutom är det endast människor som kan begå brott och därefter straffas<sup>3</sup> i objektiv mening. Detta innebär att alla människor oavsett ålder eller förstånd kan begå brott dvs. även barn under sju år och psykiskt sjuka, men om det förelåg nödvärn, laga befogenhet och nöd blir dock påföljderna av naturliga skäl begränsade. Både en handling och en underlåtenhet att företa en viss handling utgör en gärning. Att man har tänkt begå ett brott utgör inte en gärning och kan därför inte straffas<sup>4</sup>. Gällande påföljd för ett brott framgår i 1 Kap 3 § BrB att med påföljd för ett brott av-

---

<sup>2</sup> 1 kap 3 § BrB

<sup>3</sup> Holmqvist m fl. s 27

<sup>4</sup> AggeThornstedt s 61

ses straffen böter och fängelse samt villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård.

För att en gärning ska anses straffbar måste brottsrekvisiten eller vissa förutsättningar vara uppfyllda. Brottsrekvisiten är delad i två delar, dvs. objektiva rekvisit och subjektiva rekvisit. Samtliga rekvisit ska vara uppfyllda för att någon ska kunna fällas till ansvar för ett fullbordat brott. Dock finns det undantag för vissa brott som inte kräver att brottet fullbordas utan innebär att ansvar kan inträda redan vid förberedelse, stämpling eller försöksstadiet av ett brott. En gärning kan uppfylla rekvisiten för ett brott och ändå anses som icke straffbar på grund av att det föreligger någon av de allmänna ansvarsfrihetsgrunderna som tas upp i 24 Kap BrB.

Vidare framgår i 1 Kap 2 § BrB att en gärning skall, om inte annat är särskilt föreskrivet, anses som brott endast då den begås uppsåtligt dvs. med vett och vilja. Till skillnad från de objektiva rekvisiten leder detta subjektiva rekvisit i lagens mening till slutsatsen att alla människor trots allt inte kan begå brott. Detta innebär att barn under 7 år och psykiskt sjuka inte kan begå brott. Dessutom går brottsliga gärningar som begås på grund av t ex nödvärn eller laga befogethet fria från ansvar.

De olika straffstadgarnas brottsbeskrivningar och de förutsättningar som ska uppfyllas för att en gärning ska vara straffbar återfinns i 3-22 Kap BrB. Förutsättningar dvs. brottsrekvisiter delas upp i objektiva och subjektiva rekvisit. Samtliga rekvisiter ska vara uppfyllda för att kunna fälla någon till ansvar för ett fullbordat brott. Vid utvidgning av straffbud måste legalitetsprincipen observeras. Legalitetsprincipen framgår i regeringsformen 2 Kap 10 § och i 1 Kap 1 § BrB. Denna är en viktig princip i svensk straffrätt som innebär ett förbud mot analogisk tillämpning av BrB:s lagregler. Principen innebär att det måste finnas lagstöd vid bestämmande om vad som utgör ett brott.

### **2.1.1.1 Objektiva rekvisit**

Enligt 1 Kap 1 § BrB är brott en gärning dvs. både aktiv eller underlåten handling som är beskriven i brottsbalken eller annan lag eller författning och för vilket det är stadgat ett straff dvs. böter eller fängelse enligt 1 Kap 3 § BrB. Objektiva rekvisit kan beskrivas som den handling eller i vissa fall underlåtenhet till handling som måste utföras. Eftersom detta stadgande fokuserar på yttre, faktiska förutsättningar som ska vara uppfyllda för att brottet ska föreligga<sup>5</sup> innebär detta att alla människor oavsett ålder eller förstånd kan begå ett brott i objektiv mening. Objektiva rekvisit delas upp i handlingsbrott och effektbrott.

#### **2.1.1.1.1 Handlingsbrott**

---

<sup>5</sup> Holmqvist m fl s 29

Med handlingsbrott avses att någon straffas för att han begått en straffbar handling. En handling är ett mänskligt beteende. Med handling förstås en kroppsrörelse, t ex att någon slår, sparkar, säger något, eller tar något. Handlingsbrott omfattar abstrakt respektive presumerad fara. Det krävs ingen effekt till handlingsbrott, t ex till mened 15 Kap 1§ BrB. Presumerad fara innebär att handlingen typiskt sett är farlig och därför ska bestraffas. I presumerad fara bestraffas handlingen därför att lagstiftaren ansett det viktigt att avhålla människor från ett visst beteende; t ex rattfylleri. I detta fall har åklagaren ingen bevisbörda om huruvida det har uppstått någon fara. Handlingsbrott kan också begås genom underlåtenhet att handla under vissa omständigheter t ex koppleri där hyresvärderna underlåter att agera för att förmå en prostituerad att upphöra med sin verksamhet 6 Kap 12 §, andra stycket BrB.

#### **2.1.1.1.2 Effektbrott**

Brottet består av ett handlings- och ett eller flera gärningsmoment. I dessa fall krävs dessutom att handlingen har lett till en effekt för att gärningen ska bestraffas som ett fullbordat brott. Dessa brott omfattar skada respektive konkret fara, t ex om effekten av ett skott blir dödande (mord) eller någon tillfogar annan kroppsskada (miss-handel), dvs. effekten ska ha inträffat. Här kriminaliseras en viss effekt av en handling.

Skada innebär all typ av skada, dvs. ekonomisk skada, kroppsskada och psykisk skada. Ekonomisk skada avser även risk för ekonomisk skada, t ex angrepp på en skyddad persons egendom eller på egendom som han innehar med redovisningsskyldighet, vilket medför ekonomisk skada för honom om egendomens värde minskar. Psykisk skada medför en medicinskt påvisbar effekt t ex en psykisk chock. Som kroppsskada räknas t ex sår, svullnad, tandskada, skada på balanssinne eller hörsel.

En del brott kräver endast att det föreligger viss fara. Faran kan vara konkret eller abstrakt. För konkret fara krävs uppsåt till en verklig fara i det enskilda fallet. När det t ex gäller mordbrand räcker det inte att man med stor försiktighet tänder eld på löv på sin tomt och elden sprider sig. Trots att det uppstår en konkret fara för omfattande förstörelse av annans egendom pga. brandrisken ska han inte dömas för mordbrand eftersom han inte haft uppsåt till att framkalla en konkret fara. Abstrakt fara innebär att en handling typiskt eller genomsnittligt sett har inneburit en fara. Faran måste inte ha förverkligas i det enskilda fallet<sup>6</sup>. T ex vid häleribrott i 9 kap 6§ 1 stycket 1punkten BrB, krävs inte att befattningen med egendomen ifråga har försvårat ett återställande utan endast att befattningen typiskt sett medfört en risk att återstäl-

---

<sup>6</sup> Westerlund, stencilsamling s. 5

lande av egendomen har försvårats<sup>7</sup>. Det abstrakta farebrottet omfattas emellertid av handlingsbrotten.

### **2.1.1.2 Subjektiva rekvisit**

För att ansvar för brottet ska föreligga är det inte tillräckligt med att enbart de objektiva rekvisiten är uppfyllda, utan det krävs också att de subjektiva rekvisiten är uppfyllda dvs. uppsåt (dolus) eller oaktsamhet (culpa).

#### **2.1.1.2.1 Uppsåt**

Definitionen av brott enligt de objektiva rekvisiten som anges i 1 Kap BrB (se ovan) kompletteras med 2 § första stycket BrB där det framgår att en gärning ska anses som brottslig endast om det begås uppsåtligt dvs. med vett och vilja. Däremot utesluts handlingar som företas under sömn, medvetlöshet, hypnos eller dylikt, eftersom de inte begås uppsåtligt. Detta innebär att för att ansvar ska inträda krävs det uppsåt i de flesta brott. För att kunna dömas till ansvar för ett uppsåtligt brott måste gärningsmannen ha uppsåt till samtliga objektiva rekvisit. Den svenska straffrätten delar in uppsåt i direkt uppsåt, indirekt uppsåt och likgiltighetsuppsåt.

Rörelse under sömn, medvetlöshet eller hypnos inbegrips inte under begreppet uppsåt, eftersom dessa rörelser utförs utanför jagets kontroll.

Direkt uppsåt innebär att gärningsmannen har en avsikt med handlingen, dvs. gärningsmannen har uppsåt i förhållande till effekten. Den som avlossar ett skott mot en person för att åstadkomma hans död har direkt uppsåt i förhållande till döden. Det spelar ingen roll om han drivs av hat till personen eller av en önskan att ärva honom. Gärningsmannen har en viljeinriktning för det han eftersträvar.

Indirekt uppsåt innebär att gärningsmannen är övertygad om att en viss effekt kommer att inträda som en följd av handlingen, att effekten är oundviklig. Om gärningsmannen t ex bringar en bil att explodera för att få försäkringsersättning, och det finns passagerare i bilen som dör, har gärningsmannen inget direkt uppsåt till deras död. Deras död är en biverkan. Gärningsmannen har i stället indirekt uppsåt till deras död.

Likgiltighetsuppsåt innebär att gärningsmannen anser att det föreligger en avsevärd risk för att en viss omständighet förelåg samt att han varit likgiltig inför såväl denna risk som till förverkligandet av effekten. Som exempel kan nämnas att gärningsmannen insåg att det fanns en avsevärd risk för att det fanns passagerare i bilen vid tidpunkten för sprängningen som då skulle dö, men är likgiltig inför denna effekt.

---

<sup>7</sup> Leijonhufvud, Wennberg s. 35

### **2.1.1.2 Oaktsamhet**

Oaktsamhet innebär en avvikelse från erforderlig aktsamhet, brister i omsorg och varsamhet eller vårdslöshet. Gärningsmannen är vid oaktsamhet likgiltig inför risken men räknar med att den inte ska förverkligas, dvs. han skulle inte ha handlat som han gjorde om han vetat att effekten/gärningsmomentet skulle inträffa. Ansvar för oaktsamhet för brott förekommer inte endast för handling utan även för underlåtenhet.

### **2.1.1.3 Täckningsprincipen**

Enligt svensk straffrätt innebär täckningsprincipen att för att ansvar ska inträda krävs det att de subjektiva rekvisiten vid tidpunkten för den brottsliga gärningen ska täcka de objektiva rekvisiten och bara om det särskilt anges i lagen får en sådan överensstämmelse saknas.

## **2.1.2 Tanzaniansk straffrätt**

### **2.1.2.1 Historisk bakgrund**

Tanzania, eller Förenade republiken Tanzania, bildades 1964 genom föreningen av två självständiga stater, nämligen Republiken Tanganyika och Folkrepubliken Zanzibar. Zanzibar är en autonom del av den förenade republiken. Tanganyika blev självständigt från engelsmännen, som administrerade landet efter utgången av andra världskriget i enlighet med FN:s förvaltarstyrelse från den 9 december 1961. Tanganyika blev republik den 9 december 1962. Zanzibar blev självständigt den 12 december 1963. Före sin självständighet styrdes Zanzibar av ett arabiskt sultanat, men hade status av ett engelskt protektorat. Det arabiska sultanatet fortsatte regera en månad efter att Zanzibar blev självständigt, men störtades sedan i en folklig revolution den 12 januari 1964. Detta i sin tur ledde till skapandet av Zanzibars revolutionära regering.

Tanzanias rättssystem bygger på det engelska "Common Law"-systemet. Detta system har sitt ursprung i landets brittiska koloniala arv, precis som Tanzanias statskick som till stor del bygger på den Westminster parlamentariska modellen.

Tanzaniansk straffrätt är delad i olika perioder. Första perioden kallas för "Pre-colonial period". Detta var perioden före kolonialismen där den mest tilläpade straffrätten var sedvanerätt som huvudsakligen varierade efter olika typer av folkstammar. Olika folkstammar tillämpade olika sedvänjor som utgjorde straffrätt anpassad för respektive samhälle. Andra perioden heter "The German period". Detta var perioden när Tyskland koloniserade det som sedermera blev Tanzania. Straffrätten som tillämpades var densamma som den i Tyskland, men i Tanzania var det en bruta-

lare och striktare tillämpning. Tredje perioden kallades för "The British period". Detta var perioden när Tanganyika blev Brittisk protektorat efter att Tyskland förlorade andra världskriget. Engelsmännen tillämpade den strafflag som det fanns inom engelska "Common Law"-systemet. Detta system har fortsatt till den nuvarande perioden som heter "post independence period", dvs. perioden efter självständigheten. I denna period har Tanzania utvecklat sitt rättssystem genom att stifta en ny strafflag som heter "the Tanzania penal code".

Olika perioder har påverkat tanzaniansk straffrätt på olika sätt, men den största påverkan finns inom straffrättens omfattande rättskällor.

### **2.1.2.2 Rättskällor**

Tanzanias straffrätt har 3 rättskällor: -

1. Grundläggande straffrättslagstiftning, däribland strafflagen dvs. Tanzania Penal Code, förebyggande av korrupktion lagen (the Prevention Corruption Act), förebyggande av terrorism lagen (The prevention of Terrorism Act), sexualbrott särskilda bestämmelser (Sexual- Offences Special Provision Act) och trafiklagen (The Road Traffic Act).
2. Kompletterande lagstiftning (Subsidiary Legislation)
3. Engelsk common law (The Common Law of England), detta tillämpas enligt 3(1) och 18 §§TPC

Notera att i Tanzania har man sedvanerätt som rättskälla. Detta tillämpas än i dag inom olika rättsområden och har spelat en stor roll. Tanzania har till och med haft och tillämpat sedvanerätt inom straffrätt men detta avskaffades 1963. I praktiken har avskaffandet inneburit att sedvanerätt varken kan skapa brott eller föreskriva straff. Trots avskaffandet av sedvanerätt i straffrätt, har normer och principer för sedvanerätten en direkt påverkan på den straffrättsliga förvaltningen inom primära domstolar. Den primära domstolen har behållit några av de yttre tecknen på de tidigare inhemska domstolarna och medverkan av nämndemän i rättskipningen är en av de funktionerna.

## **2.2 Brottsbegreppet**

Den tanzanianska straffrätten inleder med definitionen av ett brott. I allmänhet anses brott vara en skada orsakad av mänskliga beteenden som den högsta makten i en stat

begär att förhindra<sup>8</sup>. Det framgår i definitionen att ett brott ses som en handling, försök eller underlåtenhet som är straffbar enligt lagen, TPC 5 §<sup>9</sup>. Det finns två huvudkomponenter inom det Tanzanianska straffansvaret, dvs. ACTUS REUS och MENS REA. Begreppen actus reus och mens rea har utvecklats inom engelsk rätt och har sitt ursprung från den princip som anges av Edward Coke, nämligen "actus non facit reum nisi mens sit rea"<sup>10</sup>, vilket betyder "en handling gör inte en person skyldig om deras sinne inte också är skyldig". Detta innebär att det krävs bevisning av skuld, både i beteende och i sinne. För att någon ska dömas för ett brott måste båda rekvisiten vara uppfyllda.

### 2.2.1 Actus reus

*Actus reus* är ett rekvisit som krävs för att döma någon till brott. Detta rekvisit motsvarar de svenska objektiva rekvisiten, vilket innebär den yttre delen eller det objektiva elementet av ett brott. Det är den latinska termen för "skyldigt agerande". Actus reus är således den fysiska aspekten av kriminellt beteende. Alla brott kräver actus reus. För att actus reus ska vara uppfyllt måste det ha varit en handling och en handling är "en kroppslig rörelse", antingen frivillig eller ofrivillig. En handling innefattar både en aktiv handling och en underlåtenhet att handla. Under tanzaniansk straffrätt ingår actus reus i definitionen av ett brott, som en handling, försök eller underlåtenhet som är straffbar enligt lagen, 5 § TPC. Däremot kan ingen dömas för ett brott endast på grund av actus reus, då det också krävs att mens rea uppfylls. T ex i ett fall där den tilltalade, en diabetiker, anklagades för övergrepp mot sitt offer. Övergreppet inträffat när svaranden var i ett tillstånd av hypoglykemi (låg blodsockernivå på grund av ett överskott av insulin). Domstolen slog då fast att svaranden borde ha frikänts på grund av automatism. Hans omedvetna tillstånd hade varit till följd av yttre faktor, dvs. tagande av insulin<sup>11</sup>.

### 2.2.2 Mens rea

De andra elementen är *mens rea* som innebär den mentala delen av en brottslig handling och motsvarar subjektivt rekvisit i svensk straffrätt. Mens rea och actus reus måste vara uppfyllda för att någon ska dömas för ett brott, med undantag för brott som kräver strikt ansvar. T ex är det i ett fortkörningsfall irrelevant om svaranden är medveten om att skyltad hastighet överskridits, då åklagaren endast behöver bevisa att svaranden har kört fordonet med en hastighet som överstiger hastighetsgränsen. I TPC uttrycks mens rea som följer "någon är inte straffrättsligt ansvarig för en hand-

---

<sup>8</sup> Kenny outlines of criminal law, 17<sup>th</sup> Ed page 5.

<sup>9</sup> An act, attempt or omission punishable by the law

<sup>10</sup> Coke, chapter 1, folio 10

<sup>11</sup> R v. Quick (1973)

ling eller underlåtenhet som sker oberoende av utövandet av sin vilja, eller för en händelse som inträffar av olycksfall”, 10 §. Enligt tanzaniansk straffrätt finns tre grader av mens rea situationer nämligen uppsåt<sup>12</sup>, vårdslöshet<sup>13</sup> och oaktsamhet<sup>14</sup>.

### 2.2.3 Uppsåt

Uppsåt innebär att någon företar en gärning med vett och vilja. Det finns två typer av uppsåt nämligen direkt uppsåt och indirekt uppsåt. Direkt uppsåt innebär att gärningsmannen med vett och vilja strävar efter en viss effekt av sitt agerande. Indirekt uppsåt innebär en situation där gärningsmannen, så gott som säkert, vet att effekten kommer att förverkligas, även om det inte är önskvärt, och ändå går i spetsen för sina handlingar. T ex i ett fall där svaranden i syfte att skrämma sin rival, Mrs Booth, för hennes kärlek till Mr X, stoppade brinnande papper i Booths brevlåda i hennes hus vilket ledde till döden för två av hennes barn. Hon hävdade att hon inte hade tänkt döda, men hade förutsett död eller grov kroppsskada som ett högst troligt resultat av sina handlingar. Domaren, Arckne J, förklarade för juryn att svaranden var skyldig om hon visste att det var mycket troligt att hennes handling skulle komma att orsaka åtminstone allvarlig kroppsskada. Domstolen förklarade att då den svarandes agerande sannolikt eller mycket sannolikt skulle komma att orsaka dödsfall eller grov kroppsskada var detta tillräcklig mens rea för mord<sup>15</sup>. Hon hade direkt uppsåt att skrämma Mrs Booth men indirekt visste hon att det fanns barn i huset som skulle komma att skadas.

### 2.2.4 Vårdslöshet

Vårdslöshet innebär att gärningsmannen tar en oberättigad risk. Tagande av risk delar vårdslöshet i subjektiv vårdslöshet och objektiv vårdslöshet. Subjektiv vårdslöshet innebär att svaranden känner till riskerna, han är villig att ta dem och tar risken avsiktligt. T ex i ett fall där svaranden hade brutit av en gasmätare för att stjäla pengar. Följden blev att gas strömmade in i nästa dörr i huset. Offret blev sjukt och hans liv var i fara. Högsta Domstolen ansåg att om en gärningsman skall ha agerat uppsåtligt måste det finnas bevis för att han hade för avsikt att orsaka skadan i fråga, eller att han varit medveten om att en sådan skada skulle uppstå. I detta sammanhang medför vårdslöshet att svaranden är medveten om risken att hans agerande kan orsaka den förbjudna konsekvensen<sup>16</sup>. Vårdslöshet är objektiv när risken är uppenbar för en ”förnuftig människa”, och svaranden ändå har utfört den uppenbara risken. T ex i ett fall där svaranden blev uppsagd, förtärde alkohol och kom tillbaka på natten

---

<sup>12</sup> Intention

<sup>13</sup> Recklessness

<sup>14</sup> Negligence

<sup>15</sup> Hyam v. DPP (1975) AC 55

<sup>16</sup> R v. Cunningham (1957) 2 QB 396



och satte eld på hotellet där han arbetat. Elden hann släckas och ingen gäst kom till skada. Högsta domstolen ansåg dock att svaranden varit vårdslös gentemot skadad egendom då han skapat en risk för skada som skulle ha varit uppenbar för en förnuftig människa. Oavsett om han inte hade tänkt på möjligheten att en sådan risk förelåg när han utförde handlingen eller hade känt till att det fanns viss risk och ändå fortsatte med att utföra den<sup>17</sup>.

### **2.2.5 Oaktsamhet**

Oaktsamhet består av att hamna under normerna för den vanliga förnuftiga människan. Det spelar ingen roll om svaranden var medveten om att något farligt kan hända om en "förnuftig person" skulle ha insett risken och vidtagit åtgärder för att undvika den. T ex i ett fall då en förare dömdes för körning utan vederbörlig omsorg och uppmärksamhet, trots att det godtogs av domstolen att "han hade utövat alla de färdigheter och den uppmärksamhet som kan förväntas av en person med kort erfarenhet", dömdes han för oaktsamhet eftersom han hade misslyckats med att uppnå den standard som krävdes<sup>18</sup>.

### **2.2.6 Täckningsprincipen<sup>19</sup>**

Täckningsprincipen är en allmän princip i straffrätten som innebär att för att svaranden ska vara skyldig till ansvar, måste det visas att svaranden hade de nödvändiga mens rea vid den tidpunkt då actus reus begicks, med andra ord att de två sammanfaller. Dessutom ska mens rea och actus reus bevisas utom rimligt tvivel för att straffprocessens beviskrav ska anses uppfyllt.

---

<sup>17</sup> MPC v. Cardivel (1982) AC 341

<sup>18</sup> McCrone v. Riding (1938) 1 All ER 157

<sup>19</sup> Coincidence of actus reus and mens rea

## 3 ANSVARFRIHETSGRUNDER

### 3.1 Svensk straffrätt

Allmänna ansvarsfrihetsgrunder innebär att gärningsmannen ej fälls till ansvar fastän han har begått ett brott. I brottsbalken återfinns såväl objektiva som subjektiva ansvarsfrihetsgrunder i 24 Kap. Objektiva ansvarsfrihetsgrunder återfinns i 1-4 och 7 §§ medan de subjektiva finns i 6 och 8-9 §§. Ansvarsfrihetsgrunder är allmänna och gäller alla brottsbeskrivningar och varje enskild person. Domstolen är skyldig att tillämpa dessa om den finner att förutsättningarna för att tillämpa ansvarsfrihetsgrunderna är uppfyllda. Även om gärningsmannen har uppfyllt samtliga rekvisit dvs. objektiva och subjektiva rekvisit för ett brott ska gärningsmannen trots detta gå fri från ansvar.

En objektiv ansvarsfrihetsgrund föreligger när gärningsmannen har begått en i och för sig straffbelagd gärning men denna inte ska anses som brottslig. De objektiva ansvarsfrihetsgrunderna utgörs av:

1. Nödvärn (1§)
2. Laga befogenhet att bruka våld (2§)
3. Nöd (4§)
4. Samtycke (7§)

Domstolen ska med alla fakta på bordet avgöra om det föreligger objektiva ansvarsfrihetsgrunder. Hur gärningsmannen har bedömt situationen saknar alltså betydelse. I nödvärnsbestämmelser i 24 kap. 1§ BrB framgår att en gärning som begås i nödvärn inte utgör brott om inte det våld som använts är uppenbart oförsvarligt. I vissa fall kan dock någon som använt sig av uppenbart oförsvarligt våld ändå gå fri från ansvar. Enligt Brottsbalken 24:6 skall man gå fri från ansvar "om omständigheterna var sådana att han svårligen kunde besinna sig." Detta kallas för nödvärnsexcess. Domstolen ska ex officio avgöra frågan om nödvärn har förelagat och bortse från vad gärningsman vet, tror och kan. I varje fall är det fakta som avgör. Gärningsmannen kan alltså gå fri från ansvar även om han är omedveten om att han har befunnit sig i en sådan situation som inneburit ansvarsfrihet. Se härom t ex NJA 1994 s 48.

Subjektiva ansvarsfrihetsgrunder innebär att gärningen är att anse som ett brott men gärningsmannen inte ska fällas till ansvar för det. De subjektiva ansvarsfrihetsgrunderna utgörs av:

1. Excess (6§)
2. Förmans befallning (8§)
3. Straffrättsvillfarelse (9§)
4. De putativa ansvarsfrihetsgrunderna.

Den som felaktigt tror att han befinner sig i en nödvärnssituation kan inte heller dömas för uppsåtligt brott, om hans försvarsåtgärd inte är uppenbart oförsvarlig dvs. putativt nödvärn. Även om han använder för mycket våld kan han gå fri från ansvar om han svårligen kunde besinna sig, 24 kap. 6§ BrB. Detta gäller dock inte vid självförvållad berusning. Subjektiva ansvarsfrihetsgrunder tillskrivs endast den person hos vilken den subjektiva ansvarsfrihetsgrunden existerar, eventuella medhjälpare kan fällas till ansvar beroende på deras individuella agerande. Subjektiva ansvarsfrihetsgrunder förutsätter att varje medverkande är självständigt ansvarig för det han har gjort, 23 kap 4st BrB.

## 3.2 Tanzaniansk rätt

Ansvarsfrihetsgrunder i tanzaniansk straffrätt innebär att även om en person har uppfyllt samtliga brottsrekvisit, dvs. actus reus och mens rea, ska han fortfarande gå fri från ansvar på grund av ansvarsfrihetsgrunder. T ex om en person försvarar sig mot en annan person som misshandlar honom, och han måste slå tillbaka. I tanzaniansk straffrätt delas ansvarsfrihetsgrunder i två kategorier enligt TPC, nämligen försvarbara<sup>20</sup> ansvarsfrihetsgrunder och rättfärdiga<sup>21</sup> ansvarsfrihetsgrunder.

### 3.2.1 Försvarbara ansvarsfrihetsgrunder

Denna typ av försvar fokuserar på den tilltalades moraliska skuld eller möjligheten att ha erforderliga mens rea. En försvarbar ansvarsfrihetsgrund erkänner att svaranden har begått brott eller har vållat viss social skadeverkning, men ändå inte borde klandras eller straffas för sådan skada. De försvarbara ansvarsfrihetsgrunderna omfattar:

#### 3.2.1.1 Immaturity<sup>22</sup>

Under tanzaniansk straffrätt kan en person gå fri från ansvar för ett brott han har begått på grund av sin ungdom, dvs. han anses omogen vid tiden för brottet. Ansvarsfri-

---

<sup>20</sup> Excuse defenses 13- 15 §§ TPC

<sup>21</sup> Justification defenses 9, 11, 16, 17 och 18 §§ TPC

<sup>22</sup> Omogenhet

hetsgrunden gällande omogenhet är en form av försvar som ursäktar den tilltalades handlingar. Den tilltalade är undantagen från straffrättsligt ansvar för sina handlingar, om denne vid den aktuella tidpunkten inte uppnått en ålder av straffansvar. Så är t ex. barn under 10 år inte ansvariga för brott enligt 15 § 1p. TPC. Detta beror på att gärningsmannen anses alltför ung för att kunna skilja mellan rätt och fel. Han uppfyller därför inte *actus reus*; dvs. det subjektiva rekvisitet. Denna ansvarsfrihetsgrund pga. ålder är inte utan undantag. I 15 § 2 p. framgår att barn som har fyllt tio år men inte tolv år kan begå brott och straffas om det kan bevisas att barnet, vid tiden för brottet, hade förmåga att veta att han inte borde begå brottet dvs. handlingen eller underlåtenheten. Däremot finns undantag från undantaget. I 15 § 3 p. TPC anses en pojke som inte har fyllt tolv år vara oförmögen att ha ett samlag, dvs. han går fri från ansvar även om han har begått t ex våldtäkt. I detta fall gäller strikt tillämpning av detta lagrum.

### 3.2.1.2 Necessity<sup>23</sup>

Nöd är en ansvarsfrihetsgrund relaterad till en situation där en person begår ett brott för att undvika en skada som skulle bli följden av omständigheter under vilka han/hon eller någon annan befinner sig. För att någon ska gå fri från ansvar på grund av nöd ska det finnas tre gemensamma delar: att en brottslig handling görs för att förhindra en större ondska, att det onda måste riktas mot svaranden eller någon under dennes ansvar och att gärningen måste vara proportionerlig. Försvaret av nöd provades första gången i slutet av 1800-talet i det ofta citerade engelska fallet där skeppet *Mignotte*, som seglade från Southampton till Sydney, sjönk. Tre besättningsmän och en hyttuppassare satt fast på en flotte. De var utsvultna och hyttuppassaren nära döden. Drivna av extrem hunger, dödade besättningen hyttuppassaren och åt upp denne. Besättningen överlevde och räddades, men ställdes inför rätta för mord. De hävdade att det var nödvändigt att döda hyttuppassaren för att bevara sina egna liv. Domaren Lord Coleridge uttryckte sitt enorma ogillande och hävdade "att bevara sitt liv innebär i allmänhet en plikt, men det kan vara den enklaste och den högsta plikt att offra det." Männen dömdes till hängning, men den allmänna opinionen i synnerhet bland sjömän, var upprörd och gav mycket starkt stöd för besättningens rätt att bevara sina egna liv. I slutändan förvandlade kronan deras straff till sex månaders fängelse<sup>24</sup>. Detta fall fastslog grundprincipen att den som har begått ett brott kan gå fri från ansvar på grund av nöd. En gärning som någon begår i nöd utgör alltså inte ett brott.

---

<sup>23</sup> Nöd

<sup>24</sup> R v. Dudley and Stephens 1884) 14 QBD 273 DC

### 3.2.1.3 Intoxication<sup>25</sup>

Inom tanzaniansk straffrätt kan man frias från ansvar om man har begått ett brott under påverkan av alkohol. Huvudregeln är dock att ingen kan gå fri från ansvar för en brottslig gärning på grund av alkoholpåverkan dvs. rus, 14 § TPC. Däremot kan rus vara ansvarfrihetsgrund för en anklagelse om den åtalade på grund av alkoholpåverkan vid tiden för brottslig handling eller underlåtenhet inte visste vad han gjorde. Oavsett om tillståndet av berusning är självförvållat eller inte självförvållat, dvs. rus orsakades utan hans samtycke av illvilliga, och gärningsmannen tillfälligt var från sina sinnens bruk går han fri från ansvar.

## 3.2.2 Rättfärdiga ansvarsfrihetsgrunder

Rättfärdiga ansvarsfrihetsgrunder avser beteende som annars är brottsligt men är socialt acceptabelt och icke-straffbart enligt de särskilda omständigheterna i fallet. Motiveringen fokuserar på karaktären av agerandet i den specifika omständigheten. Detta innefattar faktisk villfarelse och nödvärn.

### 3.2.2.1 Faktisk villfarelse

Faktisk villfarelse kan tillåtas vara en giltig ansvarsfrihetsgrund i Tanzaniansk straffrätt, även om actus reus av brottet är uppfyllt. Om svaranden ärligt tror på en rad fakta, som skulle hindra honom eller henne från att uppfylla den mens rea som krävs för att handlingen ska utgöra ett brott, kan han gå fri från ansvar dvs. om gärningsmannen har misstagit sig om de faktiska omständigheterna. Den som utför eller underlåter att utföra en handling enligt en ärlig och rimlig, men felaktig, tro på den aktuella situationens förhållande är inte straffrättsligt ansvarig för denna handling om handlingen inte utgjort något brott om den faktiska situationen varit som han trodde, 11 § TPC. Tex om gärningsmannen är en jägare som har överträtt gränsen för tillåtet jaktområde till otillåtet område men inte visste om att han hade passerat över till otillåtet område. Han kan då inte ha begått ett brott eftersom han inte hade uppsåt att jaga i otillåtet område.

### 3.2.2.2 Nödvärn

Nödvärn är en rättfärdig ansvarsfrihetsgrund som ger rätten för människor att agera på ett sätt, som annars skulle vara olagligt, för att bevara sin egen eller andras fysiska integritet eller för att skydda egendom. Det framgår i den tanzanianska straffrätten att den som utför en handling inom ramen för utövandet av rätten till självförsvar, försvar av en annan person eller till försvar av egendom går fri från straffrättsligt ansvar, 18 § TPC.

---

<sup>25</sup> Rus

## 18§ PC

*Subject to the provision of section 18(a) a person is not criminally liable to an act done in exercise of the right of self-defense or the defense of another or the defense of property in accordance with the provisions of this code*

*18A (1) Subject to the provision of this code every person has the right to:-*

- (a) To defend himself or any other person against any unlawful act of assault or violence to the body or*
- (b) To defend his property or any property in his lawful possession, custody or under his care or the property of any other person against any unlawful act of seizure or destruction or violence.*

Detta lagrum innebär att man får använda våld för att skydda sig själv, annan person eller egendom mot brottsligt angrepp. Däremot får man inte använda mer våld än nöden kräver. Detta uttalande finns i 18B § som säger:

- (1) In exercising the right of self-defense or in defense of another or defense of property the person shall be entitled only to use such reasonable force as may be necessary for that defense.*
- (2) Every person shall be criminally liable for any offence resulting from excessive force used in self-defense or in defense of another or in defense of property*
- (3) Any person who causes the death of another as a result of excessive force used in defense shall be guilty of manslaughter*

## 4 NÖDVÄRN

I detta avsnitt kommer nödvärnsrätt att behandlas vilken återfinns som ansvarfrihetsgrund i både tanzaniansk och svensk straffrätt.

### 4.1 Svensk rätt

Nödvärn är en ansvarsfrihetsgrund som återfinns i 24 Kap 1§ BrB och som lyder:

24 kap. 1 §

*En gärning som någon begår i nödvärn utgör ett brott endast om den, med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt, är uppenbart oförsvarlig.*

*Rätt till nödvärn föreligger mot*

- 1. ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom,*
- 2. den som med våld eller hot om våld eller på annat sätt hindrar att egendom återtas på bar gärning,*
- 3. den som olovligen trängt in i eller försöker tränga in i rum, hus, gård eller fartyg, eller*
- 4. den som vägrar att lämna en bostad efter tillsägelse.*

Nödvärnshandlingen är en handling som företas för att avvärja ett angrepp som man utsätts för. Nödvärn föreligger när någon utsätts för angrepp eller liknande och behöver försvara sig. En gärning som företogs i nödvärn, och som annars skulle ha utgjort ett brott, utgör enligt nödvärnsrätten inte något brott under förutsättning att gärningen inte är uppenbart oförsvarlig. Försvarlighetsbedömningen görs genom sammanvägning av samtliga omständigheter. I det fall någon gör sig skyldig till ett brott på grund av att han har använt uppenbart oförsvarligt våld kan han dock ändå gå fri från ansvar om omständigheterna var sådana att gärningsmannen svårligen kunnat besinna sig, 24 kap 6§ BrB, dvs. nödvärnsexcess. Eftersom de situationer i vilka nödvärnsrätt kan föreligga innebär att någon utsätts för ett angrepp som resulterar i nödvärnshandlingen, är det en handling som företas för att avvärja detta angrepp. Om nödvärnsrätt föreligger innebär detta att denna handling, trots att den faller under en

brottsbeskrivning, inte är ett brott. Den nödvärnsberättigade skall inte åtalas, och om han åtalas, skall han frikännas eller om han inte frikänns har gärningsmannen möjlighet till straffnedsättning enligt 29 kap 3§ 5p BrB.

Rätt till nödvärn äger inte endast den som är utsatt för angrepp. Samma rätt till nödvärn tillkommer även var och en som kommer den angripne till hjälp 24 kap 5§ BrB. Någon kan åberopa nödvärn för annans räkning. T ex. om någon ser en annan person värlöst utsättas för angrepp har han rätt till nödvärn att försöka avvärja angreppet.

För att någon ska kunna åberopa nödvärn finns enligt 24 kap 1§ andra stycket fyra situationer som kallas för nödvärnssituationer. Följande är en detaljerad beskrivning av olika nödvärnssituationer. Nödvärnsrätt föreligger mot:

#### **4.1.1 "ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom"**

Den första nödvärnssituationen förutsätter att det brottsliga angreppet ska vara påbörjat eller överhängande, samt riktat mot person eller egendom. Angrepp avser varje form av fysisk kränkning t ex misshandel, betvingande och fysiska former av ofredandevåld. Däremot finns det inte rätt till nödvärn för verbala angrepp t ex förolämpning eller hot. Både uppsåt och oaktsamhetsbrott utgör ett angrepp. Angrepp kan också begås av underlåtenhet, t ex. A:s hund attackerar B och dess ägare underlåter att hindra den. I och med A:s underlåtenhet att kalla in sin hund gör han sig skyldig till ett brottsligt angrepp. A:s underlåtenhet är att jämföras med att han uppmanar hunden att attackera B och därför anses B ha utsatts för brottsligt angrepp från A:s sida. Hunden är att jämföras med ett tillhygge i A:s hand. Däremot om A försöker att hindra hunden men misslyckas, föreligger endast nödsituation. Bristande tillsyn över en hund kan inte jämföras med ett brottsligt angrepp.

För att nödvärnsrätten ska gälla ska angreppet vara brottsligt. Med brottsligt angrepp menas ett angrepp som uppfyller rekvisiten för ett brott, dvs. att de objektiva och de subjektiva rekvisiten är uppfyllda, däribland uppsåts- eller oaktsamhetsrekvisitet. Eftersom det endast är människor som kan begå ett brott krävs det inte att angriparen kan straffas. Angriparen kan vara underårig eller psykiskt avvikande. Det avgörande är att gärningsmannen har sådan självförmögenhet att han kan uppfylla det subjektiva rekvisitet. Om gärningsmannen inte uppfyller det subjektiva rekvisitet på grund av att han är ett mycket underårig barn dvs. under 7 år eller han är en vuxen med en intelligensnivå jämförad med barn mellan 0 och 7 år, kan han inte begå ett brottsligt angrepp och följaktligen tillämpas i stället reglerna om nöd.

Eftersom nödvärnsrätten förutsätter ett brottsligt angrepp, kan man inte ha rätt till en nödvärnshandling gentemot nödvärnshandling, NJA 1976 s. 183. Om t ex. C börjar slå D med sparkar och knytnävslag och D försvarar sig mot C, kan inte C som sedan



fortsätter att slå åberopa nödvärn. Däremot torde putativt nödvärn kunna åberopas mot en nödvärnshandling<sup>26</sup>.

Nödvärnsrätt föreligger inte mot den som skyddas av reglerna om befogenhet att bruka våld och om nöd. T ex. rätt till nödvärn kan inte åberopas mot en polis som använder våld inom gränsen för dennes laga befogenhet.

Rätten till nödvärn föreligger dessutom i ett överhängande brottsligt angrepp. Uttrycket överhängande ger möjlighet för den angripne att i vissa fall använda nödvärnsåtgärd på ett något tidigare stadium. T ex. om en fartygsbefälhavare fått kännedom om att besättningen tänker döda honom när fartyget kommer till viss plats, måste han inte under alla förhållanden vänta med nödvärnsåtgärder till dess fartyget kommit till platsen. Ett tidigt ingripande att avvärja brottsligt angrepp kan medföra användning av mindre våld än att vänta med försvarsåtgärden till dess angreppet har börjat.

När angrepp upphört, föreligger inte längre nödvärnsrätt. Det framgår i lagen att nödvärnsrätt föreligger mot påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp mot person eller egendom. Det innebär att nödvärnsrätten är rätt till självförsvar och inte rätt till hämnd. Frågan om när nödvärnsrätten har påbörjats eller upphört överlämnas till rätten att avgöra i varje enskilt fall. T ex. om A börjat ett angrepp med att slå på B med flera slag, uppstår frågan om varje slag skall ses som ett särskilt angrepp eller om en serie av slag bör betraktas som ett enda angrepp. Om varje slag mot B betraktas som ett avslutat angrepp, föreligger nödvärnsrätt hos denne endast om det finns anledning att befara att angriparen A skall fortsätta att slå, eftersom nytt angrepp i så fall är överhängande. Om däremot serien av slag från A ses som ett angrepp mot B och den därav provocerade serien av motslag betraktas som en enda försvarsgärning, har angreppet upphört först när det är alldeles tydligt att serien av slag har avbrutits.

Nödvärnsrätten gäller när angreppet riktar sig mot person eller egendom. Detta innebär i klarhet att nödvärnsrätten gäller varje person oberoende av kön, social status, religion eller liknande. Egendomen kan vara lös eller fast och tillhör enskild, stat eller kommun. Angrepp mot egendom innebär en olovlig besittningsrubbing t ex, stöld eller skadegörelse.

#### **4.1.2 "den som med våld eller hot om våld eller på annat sätt hindrar att egendom återtas på bar gärning"**

Första punkten ovan är inte tillämplig om brottet är fullbordat. Om gärningsmannen t ex har begått stöldbrott kan ägaren till egendom inte tillämpa första punkten eftersom stöldbrottet är fullbordat. Andra punkten ger ägaren till stulen egendom rätt att återta den stulna egendomen. Nödvärnsrätt har den som på bar gärning försöker

---

<sup>26</sup> Gösta, straffrätt stencilen, s 14

att återta egendomen och möts av motstånd. Motstånd nämns i lagrummet i form av våld eller hot om våld t ex i det fallet att någon, med våld eller hot om våld, sätter sig till motvärn emot den som vill värja eller på bar gärning återtaga tillgripen egendom.

Nödvärnsrätten föreligger även då svaranden 'på annat sätt hindrar att egendomen återtas på bar gärning'. T ex om en villatjuv, som upptäcks när han med stulet gods klättrar nedför brandstegen, vägrar att stanna på tillrop medför detta att nödvärnssituation föreligger. Om tjuven springer iväg med stulen egendom föreligger det nödvärnsrätt eftersom tjuven på annat sätt, dvs. springande, hindrar återtagande av egendomen.

I lagrummet används uttrycket "på bar gärning". Detta innebär att det ska finnas ett närmare samband mellan återtagande och gärningen. Gärningsmannen ska påträffas på brottsplatsen eller förföljas från brottsplatsen. I NJA 1994 s 48 ansågs nödvärnsrätt till och med föreligga då den bestulne var tvungen att leta efter gärningsmannen. I detta fall hade det dock förflutit endast någon minut från brottet till dess att gärningsmannen påträffades.

Rätten till nödvärn omfattar att återta egendomen men inte att vidta åtgärder för att kvarhålla den som har stulit egendomen. Denna rätt att kvarhålla en person som har stulit egendom regleras istället i 24 kap 7 § RB. Det framgår i denna paragraf att envar har rätt att gripa någon som har begått ett brott där fängelse kan följa om han påträffas på bar gärning eller flyende fot. Emellertid har praxis inneburit att nödvärnsrätten regleras av hela skeendet och måste vara ett kortvarigt händelseförlopp, trots att det först förelåg nödvärnsrätt och sen rätt att gripa den som förhindra att egendom återtogs. Se även här NJA 1994 s 48.

#### **4.1.3 "den som olovligen trängt in i eller försöker tränga in i rum, hus, gård eller fartyg"**

Att olovligen tränga in innebär inte att någon måste använda våld, det räcker med att någon har smugit in eller gömt sig i någons bostad. Detta nödvärnsfall korresponderar mot stadgandet om straff för hemfridsbrott i 4:6 första st. BrB. För rätt till nödvärn förutsätts dock inte att inträngandet sker där annan har sin bostad. Nödvärnsrätt föreligger därför även mot vissa fall av inträngande som är kriminaliserade i 4:6 andra st. BrB, där det stadgas straff bl.a. för den som obehörigen intränger i kontor, fabrik, annan byggnad eller fartyg, på upplagsplats eller på annat dylikt ställe. Däremot att obehörigen intränga eller kvarstanna i kontor, fabrik eller annan byggnad är straffbelagd som olaga intrång enligt 4 kap 6§ 2st BrB. Viktigt att poängtera är, att vid hemfridsbrott föreligger alltid rätt till nödvärn.

#### **4.1.4 "den som vägrar att lämna en bostad efter tillsägelse"**

Denna punkt korresponderar mot hemfridsbrott i 4 kap 6§ 1st BrB som punkten ovan. Skillnaden är den, att i denna punkt för man komma in lovligen i annans rum,

hus eller bostad. Man kan t ex vara bjuden, men inte vilja lämna bostaden efter tillsägelse dvs. att olovligen kvarstanna där annan har sin bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg. Rätt till nödvärn i denna situation sträcker sig även i det fall det finns flera personer som tillsammans innehar en bostad. Det räcker i detta fall med att en av dessa begär att gästen ska lämna bostaden. Man kan åberopa nödvärn om den som tillsägs att lämna bostaden inte gör detta. Det krävs således inte att de som bor i bostaden är eniga om att gästen ska lämna bostaden.

## 4.2 Tanzaniansk rätt

### 4.2.1 Self defence "nödvärn"

Self defence eller med direkt översättning från engelska till svenska, nödvärn, ger rätten för människor att agera på ett sätt som skulle vara på annat sätt olagligt för att bevara sin egen eller andras fysiska integritet eller för att förhindra brott. Denna typ av självförsvar kallas för rättfärdigt försvar.

Det framgår i den tanzanianska Strafflagen som kallas för Tanzania Penal Code (TPC):

18§ PC

*Subject to the provision of section 18(a) a person is not criminally liable to an act done in exercise of the right of self-defense or the defense of another or the defense of property in accordance with the provisions of this code*

*18A (1) Subject to the provision of this code every person has the right to: -*

- a. To defend himself or any other person against any unlawful act of assault or violence to the body or*
- b. To defend his property or any property in his lawful possession, custody or under his care or the property of any other person against any unlawful act of seizure or destruction or violence.*

Detta lagrum innebär att man får använda våld för att skydda sig själv, egendom mot brottsligt angrepp. Däremot får man inte använda mer våld än nöden kräver. Detta uttalande finns i 18B § som säger:

- (4) In exercising the right of self-defense or in defense of another or defense of property the person shall be entitled only to use such reasonable force as may be necessary for that defense.*
- (5) Every person shall be criminally liable for any offence resulting from excessive force used in self-defense or in defense of another or in defense of property*
- (6) Any person who causes the death of another as a result of excessive force used in defense shall be guilty of manslaughter*

För att man ska gå fri från ansvar finns det olika moment som man kan åberopa för rätten till självförsvar. Man får åberopa självförsvar i följande situationer:

#### **4.2.1.1 att försvara sig eller annan mot brottsligt angrepp mot kroppen eller misshandel**

Enligt detta stycke går man fri från ansvar om man använder olagliga medel att försvara sig eller annan mot brottsligt angrepp mot kroppen eller misshandel. T ex om man bli provocerad har man rätt att använda våld vilken är olagligt för att försvara sig. Lagrummet riktar sig mot kroppsligt angrepp. Om man angrips på kroppen eller när annan angripa får denne använda våld att försvara den andre.

#### **4.2.1.2 ”för att försvara sin egendom eller egendom i sin rättmätiga ägo eller förvar eller under hans vård eller egendom någon annan person mot olaglig handling av beslag eller förstörelse eller våld”.**

Nödvärnsrätten i Tanzaniansk straffrätt får åberopas även för att försvara egendom. Med egendom förstås fast eller lös egendom. Det krävs inte att egendomen ägs av den som försvarar den. Egendomen kan ägas av den som försvarar den, den som har egendomen i förvar, den som vårdar egendomen och någon annan. Att egendomen ägs av någon annan omfattas att den ägs av staten, 18 A 2 st. TPC. Emellertid kan man inte åberopa nödvärn om egendomen utsätts för laglig handling, beslag eller förstörelse. I ett fall där regeringen hade gett direktiv att riva ner husen för att expandera vägar, kunde A inte åberopa nödvärn, då han attackerade en bulldozerförare för att stoppa honom från att riva ner A:s hus. Se 1969 HCD 54.

## 5 NÖDVÄRNS FÖRSVARLIGHETSBEDÖMNING

### 5.1 Svensk rätt

Enligt lagtexten är gärning som begås i nödvärn brottslig endast om den är *uppenbart oförsvarlig*. Man får använda sig av oförsvarligt mycket våld då man fredar sig från angrepp. Att använda sig av ett livsfarligt tillhygge måste dock som huvudregel anses uppenbart oförsvarligt, NJA 1990 s 210. Enligt straffkommitténs uttalande, "ligger det i uttrycket uppenbart oförsvarlig att man bör räkna med en relativt bred marginal till förmån för den angripne vid bedömning om huruvida han hållit sig inom gränserna för nödvärnsrätten".

Att våldet inte får vara uppenbart oförsvarligt, innebär att våldet får vara oförsvarligt; dvs. att man får använda mer våld än nöden kräver<sup>27</sup>. Marginalen "uppenbart oförsvarligt" har tillkommit pga. Svårigheten för den angripne att avgöra vad som är tillåtet. En åtgärd vidtagen av den angripne kan, trots att den inte är nödvändig, vara tillåten om den angripne har anledning att anse det som nödvändigt. Den angripne behöver inte välja den objektivt bästa metoden för att bemöta angreppet<sup>28</sup>.

Några frågor besvarades av HD om vad som är uppenbart oförsvarligt, t. ex frågan om den som angrips ska gå undan hellre än att försvara sig. I NJA 1969 s 425 blev en person angripen av en annan med knytnävslag när han stod bredvid sin bil, men han valde att stå kvar och slå tillbaka. Han ansågs ha handlat i nödvärn, trots att han kunnat undvika det fortsatta angreppet genom att avlägsna sig. I ett liknande fall, NJA

---

<sup>27</sup> Blomkvist s. 30.

<sup>28</sup> Jareborg, Straffrättens ansvarslära s 142

1999 s 460, hade två personer börjat bråka i en taxikö. Trots att K hade kunnat dra sig undan, stod han kvar och försvarade sig. Han ansågs ha handlat i nödvärn. HD ansåg att det inte kunde anses uppenbart oförsvarligt att K stannade kvar och bemötte angreppet. Det är dock inte alltid tillåtet att stanna kvar och försvara sig i stället för att gå undan. I undantagsfall är det uppenbart oförsvarligt, om angriparen är ett barn eller psykiskt sjuk, att man tillgriper våld istället för att dra sig undan. Detta beror på att det, för att man ska kunna åberopa sig på nödvärnsrätten, krävs att det är fråga om ett brottsligt angrepp. Det krävs således att angriparen uppfyller det subjektiva rekvisitet, och det gör inte alltid barn och psykiska sjuka. Se ovan 2. 3.

Bevisbördan om att det våld som har använts i en nödvärnssituation har varit uppenbart oförsvarligt ligger på åklagarsidan. Åklagaren ska bevisa utom rimligt tvivel att så är fallet. Domstolen ska göra en avvägning mellan angreppets art och försvarsåtgärden. Matematiskt ska våldet stå i rimlig proportion till angreppet och den skadan som kan befaras. Domstolen ska göra bedömning av försvarligheten i det enskilda fallet.

Dessutom beskriver inte lagtexten hur man får försvara sig genom nödvärnsgränserna. Detta gäller både vid handlings- och underlåtenhetsbrott. Dock framgår det i lagtexten att gärningen som begås i nödvärn är brottslig endast om den är *uppenbart oförsvarlig*. För att bedöma vad som är *uppenbart oförvarligt* ska hänsyn tas till:

1. Angreppets beskaffenhet
2. Den angriparens betydelse
3. Omständigheter i övrigt

### **5.1.1 Angreppets beskaffenhet**

Till angreppets beskaffenhet räknas alla faktorer gällande angriparens egenskaper, t ex kroppskrafter, utbildning i kampsport, psykiska tillstånd, berusning, ålder, bevakning och annat som kan påverka hans farlighet. Som huvudregel för nödvärnsrätten måste man få använda mer våld till sitt försvar om man angrips av en knivbeväpnad person än om angreppet kommer från den som är obeväpnad.

Om angriparen är berusad eller drogpåverkad kan det vara lättare att försvara sig mot honom. Man behöver då kanske inte använda alltför mycket våld, med risk för att våldet annars blir uppenbart oförsvarligt. Vice versa kan en påverkad angripare vara farligare än han annars skulle vara. Det kan därför vara nödvändigt att använda mer våld mot honom innan det anses uppenbart oförsvarligt. Dessutom ska hänsyn också tas till angriparens motiv vid denna bedömning.

## **5.1.2 Den angripnas betydelse**

Enligt lagrummet kan angrepp riktas mot person eller mot egendom. Emellertid är det tillåtet att använda kraftigare våld för att försvara liv än för att försvara egendom. Vid angrepp mot egendomen spelar egendomsvärde en stor roll. Ju värdefullare egendom, desto mera våld måste få användas för att försvara denna. Oavsett hur värdefull egendom än kan vara, är det dock alltid uppenbart oförsvarligt att använda livsfarlig våld mot angriparen.

## **5.1.3 Omständigheterna i övrigt**

Hänsyn ska tas till omständigheterna i övrigt, så kan t ex yttre faktorer dvs. tid på dygnet och plats för angreppet vara av betydelse. Hänsyn ska också tas till hur attacken har åstadkommits, t ex om attacken var plötsligt eller oväntat. Dessutom ska det tas hänsyn till om den angripne hade kunna avvärja angriparen utan att behöva använda våld, t ex genom att ringa polisen eller ropa till och upplysa angriparen om att han inte är det som angriparen tror.

## **5.1.4 Putativt nödvärn och nödvärnsexcess**

### **5.1.4.1 Putativt nödvärn**

Putativ nödvärn innebär att någon har misstagit sig på en faktisk omständighet och felaktigt tror sig vara i nödvärnssituation eller uppfatta situationen som farligare än den är. Putativ nödvärn föreligger om gärningsmannen tror att förhållandena är sådana som de skulle vara för att hans gärning skall bli straffri på grund av nödvärnsrätt. Har han använt för mycket våld kan han gå fri från ansvar enligt reglerna om nödvärnsexcess, 24 kap 6 § BrB. En person som begår ett brott på grund av putativ nödvärn går fri från ansvar eftersom ha inte har uppsåt att begå ett brottsligt angrepp.

T ex tror någon att en pistol som riktas mot honom är laddad, medan i verkligheten är pistolen oladdad eller är den en leksakspistol. Om han då angriper den som har riktat pistolen mot honom, går han fri från ansvar för uppsåtligt brott, om det våld han utövar till sitt försvar mot detta inbillade angrepp håller sig inom vad som skulle ha varit inte uppenbart oförsvarligt om den andre riktat ett laddat vapen mot honom.

I NJA 1990 s 370 uttalade HD att nödvärnsrätten för en kvinna, som utsatts för ett våldtäktsförsök och som för att värja sig tagit ett strupgrepp på mannen, upphörde när mannen blev medvetslös. Att därefter hålla kvar strupgreppet var uppenbart oförsvarligt, trots att kvinnan släppt greppet så snart hon märkt att mannen slappnat av. Däremot ifrågasattes inte om putativt nödvärn förelegat på den grunden att kvinnan trodde att mannen fortfarande var vid medvetande, när han i verkligheten var medvetslös.

Gällande berusade personer är denna regel inte tillämpligt. Om någon är berusad och tror att han är utsatt för brottsligt angrepp och på denna grund angriper den andre, kan han inte åberopa denna villfarelse som ursäkt. Han kommer i stället att dömas för uppsåtligt brott. Domstolen prövar som första steg om den berusade verkligen ville begå en i och för sig straffbar handling, t ex slå. Är så fallet går man vidare och jämför med hur han hade uppfattat situationen om han hade varit nykter. Hade han då inte begått samma misstag skall berusningen inte fria honom från ansvar för uppsåtligt brott. Den berusade kan då alltså inte med framgång åberopa villfarelse som ursäkt trots att han missuppfattade situationen. Hade han däremot även i nyktert tillstånd kunnat göra samma misstag kan den berusade inte straffas för ett uppsåtligt brott, däremot eventuellt för ett oaktsamhetsbrott<sup>29</sup>.

#### 5.1.4.2 Nödvärnsexcess

Ordet "excess" innebär att man har gjort mer än vad som är tillåtet. I en nödvärnssituation går den angripne inte fri från ansvar, om det våld som han har använt är uppenbart oförsvarligt. Trots detta går han fri från ansvar enligt 24 kap 6 om han hade svårt att besinna sig. Detta lagrum lyder:

*"Om någon i fall där nödvärnsrätten är tillämplig har gjort mer än vad som är medgivet, skall han ändå vara fri från ansvar, om omständigheterna var sådana att han svårligen kunde besinna sig"*

Domstolen måste alltid pröva om den tilltalade handlat uppenbart oförsvarligt. Skulle domstolen komma fram till att den tilltalade handlat uppenbart oförsvarligt och ansvarsfrihet enligt 24 kap 1 § BrB inte kan komma i fråga, skall den göra ytterligare en prövning. Enligt 24 kap 6 § BrB skall, även om gränserna för nödvärnsrätten överskridits, den tilltalade gå fri från ansvar om omständigheterna var sådana att den tilltalade svårligen kunde besinna sig.

Vid bedömningen av frågan huruvida gärningsmannen svårligen kunde besinna sig är vidare hänsyn att taga till hans individuella egenskaper, såsom lättskrämdhet och nervositet. Har han en ängslig läggning eller är berusad, kan man inte ställa samma krav på honom som man ställer på en nykter och kallblodig människa. I t ex NJA 2009 s 234 ansåg HD att en person, som med en hammare tilldelat angriparen ett flertal slag i huvudet på ett sätt som medfört livsfara och synnerligen allvarliga skador, hade

---

<sup>29</sup> Westerlund, Stencilsamling s 7



använt våld i en omfattning som varit uppenbart oförsvarlig. Excess ansågs dock föreligga, då den handlande varit mycket rädd och uppjagad och befunnit sig i ett sådant psykiskt tillstånd som gjorde att han inte förmådde tänka och handla rationellt, dvs. han hade svårligen kunnat besinna sig.

Vid bedömningen av huruvida den angripne svårligen har kunnat besinna sig, ska man, enligt förarbetena, ta hänsyn till om faran var stor eller överhängande eller om angreppet kom plötsligt eller på ett oväntat sätt sig.

I NJA 1990 s hade en eritrean och hans flickvän förföljts av svenska ungdomar, varvid han fick ta emot flera slag. Han tog då fram en kniv och viftade med denna, vilken träffade en av ungdomarna. HD fann att det var uppenbart oförsvarligt av mannen att utöva våld med kniven, men han befann sig i ett mycket trängt läge och fruktade att när som helst bli utsatt för allvarlig misshandel av ett flertal svenska ungdomar. Det våld han utövade var emellertid allvarligt. Den kniv han använde var mycket skarp och offret kunde ha tillfogats mycket allvarliga skador. HD ansåg dock att situationen var sådan att han svårligen kunnat besinna sig och lämnade åtalet utan bifall med åberopande av nuvarande 24 kap 6 § BrB.

Det som ska beaktas vid bedömningen av om gärningsmannen svårligen har kunde besinna sig är farans art och den tid som stått till förfogande för övervägande. I NJA 1994 s 48 konstaterade HD att den bestulne sökt återta stulen egendom på bar gärning, men att det varit uppenbart oförsvarligt att med dragen kniv i handen utsätta tjuven för risken att tillfogas allvarliga skador. HD beaktade att den bestulne vid tillfället varit yrvaken och haft svårt att tänka efter närmare hur han skulle handla samt att han var upprörd över att den bil som han nyligen köpt för sitt sparkapital hade skadats. Åtalet mot den bestulne ogillades dock enligt bestämmelsen om nödvärnsexcess, då han svårligen kunnat besinna sig.

Gällande medverkan till gärningen där nödvärnsrätt överskrids straffas den som har medverkat enligt reglerna av medverkan. Nödvärnsexcess tillämpar subjektiva omständigheter. Gärningsmannen kan gå fri från ansvar då han svårligen kunnat besinna sig, men den som har medverkat kan fällas till ansvar. Emellertid kan även en medverkande gå fri från ansvar om han subjektivt eller personligen svårligen har kunnat befinner sig.

## **5.2 Tanzaniansk rätt**

### **5.2.1 "Reasonable force"**

Den som åberopar nödvärn har rätt att använda våld för att försvara sig, annan och egendom, vare sig det är hans eller annans. Däremot ska våldet som används vara

rimligt eller proportionellt med angreppet. Det framgår i TPC 18 B som har följande lydelse:

*“In exercising the right of self defense or in defense of another or defense of property, a person shall be entitled only such reasonable force as may be necessary for that defense”*

För att få tillämpa nödvärnsbestämmelser beror på särskilda fakta och omständigheter. Det kan i vissa fall vara förnuftigt och klart möjligt att göra några enkla undanmanövrer. Vissa attacker kan vara allvarliga och farliga. Andra kan det inte. Vid vissa mindre angrepp skulle det vara sunt förnuft att tillåta vissa åtgärder för repressalier vilket var helt i proportion till situationen. Om en attack är så allvarlig att den sätter någon i omedelbar fara, kan efterföljande omedelbara defensiva åtgärder vara nödvändiga. Om angreppet har upphört och ingen slags fara återstår, föreligger inte längre rätt till nödvärn. Se t ex i R V. Lindsay (2005) AER (D) 349. En person som blev attackerad i sitt hem av tre maskerade personer, vilka var beväpnade med laddade pistoler, dödade en av dem genom att skära honom upprepade gånger med ett svärd. Rätten fann att även om han inledningsvis hade handlat i nödvärn, hade han då förlorat sin självkontroll och visat en tydlig avsikt att döda den beväpnade personen. I själva verket var den tilltalade själv en återförsäljare av cannabis som höll svärdet redo för att försvara sig mot andra langare.

Någon kan inte åberopa nödvärn om det våldet han har använt inte är rimligt eller det är överdriven våld eller det är mer våld än det som behövs för att försvara sig, annan eller egendom. Detta framgår i TPC 18B, 2 st. som har följande lydelse:

*“Every person shall be criminally liable for any offence resulting from excessive force used in self defense or in defense of another or in defense of property”*

Samma regler gäller för alkohol- och drogpåverkad. Man kan inte åberopa nödvärn på grund av sin alkohol- eller drogpåverkan. Se R V. Letenock (1917) 12 Cr. App. R. 221. Den berusade gärningsmannen attackerade och dödade annan person, för att han felaktigt trodde att offret skulle attackera honom. Domaren fällde honom till ansvar på grund av att hans berusning var irrelevant om han inte var så berusad att han är oförmögen att veta vad han gjorde.

I vissa fall kan man åberopa nödvärn när man har orsakat annans död. I PC 18C, 3st finns speciella bestämmelser om detta som lyder:

*“Any person who causes the death of another as a result of excessive force used in defense, shall be guilty of manslaughter”*

Var och en får åberopa nödvärn, men rätten kommer att pröva om det våld som används att försvara sig var proportionellt till angrepp. Proportionellt går man fri från ansvar. Detta gäller även om man orsakar annans död. Däremot döms man för dråp om våldet som man använt är oproportionellt till angreppet.

## 5.2.2 belief

Enligt PC får en person använda ett sådant våld som är objektivt rimligt för att försvara sig mot angrepp under de omständigheter som han subjektivt anser dem vara. Denna framgår i 18C, 1st som lyder,

*“the right of self defense or the defense of another or defense of property shall extent to a person who, in exercising that right, causes death or grievous harm to another and the person so acting, acts in good faith and with an honest belief based on reasonable grounds that his act is necessary for the preservation of his own life or limb of another or of property “*

# 6 DOMSTOLS TILLÄMPNING AV NÖDVÄRNSRÄTT

## 6.1 Svensk rätt

### 6.1.1 NJA 2009 s. 234- Livsfarligt våld

J och S var grannar och bodde cirka tvåhundra meter från varandra. S hade tidigare haft kontroverser med grannar i området. En dag stod J ute på vägen och pratade med några grannar, då S kom farande och krävde en granne på skadestånd och angrep grannen fysiskt. J försökte att lugna S, men fick då ett knytnävsslag i ansiktet så att han ramlade omkull. J tog tag i S:s kläder för att hindra honom från att fortsätta slå, men S lyckades ta sig loss. En stund därefter kom S tillbaka och gick till angrepp mot J med en kniv. J kom dock undan genom att en av grannarna varnade honom för anfall. Efterföljande dag körde S fram sin traktor till J:s fastighet och parkerade den utanför ytterdörren. J ropade att S inte skulle ställa traktorn där, varefter S hotade J med att han skulle ”fixa” J och hans ungar. J gick ut och sade till S att inte lämna traktorn där. S tog då fram en kniv och hotade J med att ”sprätta upp honom och hans ungar”. J försökte värja sig, men blev träffad av kniven. J fick fram en hammare som han hade i bakfickan, med vilken han slog till S, som därefter satte sig ned på marken. J sprang in i huset för att se till barnen, för att förvissa sig om att de var i säkerhet. Barnen var upprörda och grät. J bad sonen att ringa till polisen, varefter J sprang ut igen. J var förvirrad och sprang fram och tillbaka. S hade nu ställt sig upp och gick återigen till anfall. J försvarade sig med hammaren, och han tog i hårdare med hammaren än vad han gjort tidigare. Totalt utdelade J tjugotvå hammarslag mot S, som blev liggande på

marken. Vid detta tillfälle anlände polisen till platsen. S överlevde slagen med hammaren, och J åtalades för grov misshandel. Frågan var om han kunde undgå ansvar genom bestämmelsen om excess. S hade fått "ett flertal brott och 22 sårskador i ansiktet och huvudet, vilket medfört blödningar och infektion i hjärna och hjärnhinnor samt svullnad av höger hjärnhalva och förskjutning av hjärnan".

Tingsrätten konstaterade att S gått till angrepp mot J med kniv, och att J därför haft rätt till nödvärn. Tingsrätten fann vidare att det i och för sig inte var uppenbart oförsvarligt att i ett sådant läge försvara sig med en hammare. Tingsrätten menade att J inte utdelade slagen med full kraft och det var inte heller visat att merparten av S:s skador uppkom vid detta tillfälle. I inledningsskedet fann tingsrätten att J:s agerande inte var brottsligt.

Därefter hade J sprungit mellan fastigheten och S, som i detta skede återigen hade gått till anfall mot J. Tingsrätten fann att eftersom S raglat omkring, måste J ha varit medveten om att S påverkats av slagen i huvudet. Trots detta hade J fortsatt att tilldela S kraftigare slag än tidigare, och dessutom riktat alla slag mot huvudet. Tingsrätten konstaterade att flertalet av de allvarliga skadorna uppstått i detta läge, varför J:s agerande ansågs vara uppenbart oförsvarligt.

Vid excessbedömningen tog tingsrätten hänsyn till att även om det första angreppet kom överraskande, agerade J i det närmaste reflexmässigt genom att slå S i huvudet med hammaren. Emellertid menade tingsrätten att det därefter gått viss tid innan S reste sig upp och att S började ragla omkring. J hade därmed tid att överväga vad han borde göra om S gick till nytt angrepp, exempelvis att rikta slagen mot en annan del av kroppen än huvudet. Slutligen konstaterade tingsrätten att J:s sinnestillstånd vid tillfället kunde ha inverkat på hans möjligheter att göra en riktig bedömning, men att "svårigheterna enligt tingsrättens mening inte varit så stora att de motiverar straffrihet". Tingsrätten dömde J till ett års fängelse för grov misshandel.

I hovrätten hördes ett nytt vittne, psykologen C, som menade att J befunnit sig i en allvarlig hotsituation som kan antas ha medfört en mycket hög stressnivå hos J och C menade att det är rimligt att anta att J i denna situation inte har kunnat besinna sig. Hovrätten fann, trots de uppgifter som C lämnat, ingen anledning till en annan bedömning än tingsrättens. Hovrätten fastslog tingsrättens domslut.

Högsta domstolen konstaterade att det visserligen inte förelåg ett sådant missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotade genom angreppet att J:s gärning redan därför skulle anses ha varit uppenbart oförsvarligt. Emellertid var det möjligt att avvärja ett vidare angrepp från S med mindre ingripande våld, speciellt med tanke på att S påverkats av de tidigare utdelade slagen samt att J i slutskedet slog hårdare slag mot S:s huvud. Högsta domstolen fann att våldet var uppenbart oförsvarligt. Angående excessbedömningen, fann Högsta domstolen inledningsvis att händelseförloppet inte varit så snabbt att J skulle sakna tid för eftertanke. Högsta

domstolen beaktade att J strävat efter att upprätthålla en fredlig relation till S, men att det som utspelade sig dagen innan den aktuella situationen förändrade läget. Enligt J invercade händelsen dagen innan på sitt eget och sin familjs sinnestillstånd. J, hans fru och barn blev så uppskakade och rädda för S att de kom fram till att de måste flytta. Högsta domstolen fann således att J varit mycket rädd och uppjagad redan innan S dök upp vid hans hus den aktuella dagen. Vidare menade Högsta domstolen, att J:s beskrivning av det förlopp som inleddes med att S parkerade sin traktor utanför J:s ytterdörr gav intryck av att J då befunnit sig i ett sådant psykiskt tillstånd som medförde att J inte förmådde att tänka och agera rationellt. Dessutom uppgav den polis som kom till platsen att J i det läget var chockad och knappt kontaktbar. Även andra vittnen uppgav att J var djupt medtagen efter händelsen. Högsta domstolen tog även hänsyn till det vittnesmål som gavs av psykologen C. Högsta domstolen beaktade även att J var ostraffad sedan tidigare och han ansågs vara en "fredens man", medan S hade ett dokumenterat förflutet innefattande anmälningar och domar avseende hot och våld. Vidare hade S ett omfattande antal kontroverser med sina grannar. Sammanfattningsvis fann Högsta domstolen att J vid den förevarande situationen befunnit sig i ett sådant psykiskt tillstånd att det måste anses ursäktligt att han inte förmått att begränsa sin våldsanvändning till vad som utgjort tillåtet våld enligt bestämmelsen om nödvärn. Således ogillade Högsta domstolen åtalet med tillämpning av excessbestämmelsen.

### **6.1.2                   Kommentar**

Jag vågar ifrågasätta om underinstanserna har gjort rätt bedömning. Tingsrätten och hovrätten har lagt vikt vid om det funnits viss tid för J att överväga sitt handlande; dessutom har tingsrätten bedömt händelseförloppet utifrån olika faser. I min uppfattning framstår inte ett sådant resonemang som en riktig tillämpning av bestämmelsen om excess, eftersom en sådan uppdelning av händelseförloppet riskerar att domstolen koncentrerar sitt avgörande till konsekvenserna av det utövade våldet. På grund av sådant resonemang finns det en tendens att vid excessbedömningen utgå från förhållandet mellan den uppkomna skadan och det utövade våldet<sup>30</sup>. Underinstanserna har avgjort fallet efter en sådan argumentation.

Till skillnad från underinstanserna, framstår Högsta domstolens dom som klagörande och ett exempel på en korrekt excessbedömning<sup>31</sup>. Högsta domstolen har tydligt grundat sitt avgörande utifrån hur J upplevde och uppfattade situationen. Det framgår vidare att Högsta domstolen, för att avgöra om J svårligen kunde besinna sig, beaktat såväl subjektiva som objektiva faktorer samt även yttre förhållanden. Vad som utmärker Högsta domstolens resonemang, till skillnad från tidigare avgöranden i

---

<sup>30</sup> Jfr Blomkvist, Curt, Rätten till självförsvar. Om tillåtet och otillåtet våld i nödsituationer, Stockholm, 1972, s. 107 ff. Norée, Annika, Laga befogenhet. Polisens rätt att använda våld, Stockholm, 2000, s. 258 f.

<sup>31</sup> Jfr Wallén, Per-Edvin, Nödvärnsrätten, Advokaten nr 4, 1987, s. 258.

liknande mål, är främst att domstolen närgånget analyserar J:s psykiska och närmast chockade tillstånd vid den förevarande situationen.

Högsta domstolen har uppmärksammat att de separata händelserna står i ett sådant samband med varandra, att de bör betraktas som ett sammanhängande händelseförlopp. Förhållandet mellan händelserna som inträffade dagen innan och den i målet aktuella händelsen har iakttagits och de separata händelserna står i ett sådant samband, även om viss tid passerat mellan knivhotet och hammarslagen. Detta leder i sin tur till frågan huruvida det är möjligt att hänvisa till tidigare inträffade händelser, som indirekt kan sägas ha påverkat nödvärnssituationen. Det finns troligtvis lite stöd för att hävda att avgörandet tyder på att nödvärnssituationen inleddes redan dagen innan, och att det från den tidpunkten således skulle utgöra en fortlöpande nödvärnssituation. Det skulle med tillämpning av gällande rätt, fortfarande vara att betrakta som två skilda situationer.

Högsta domstolens resonemang tyder på att det är möjligt att, vid excessbedömningen, beakta omständigheter som har utspelat sig före nödvärnssituationen. Dock innebär det att tidigare händelser i viss mån måste knyta an till nödvärnssituationen. Domstolen kan således ta hänsyn till om gärningsmannens subjektiva tillstånd har påverkats av andra faktorer som inträffat tidigare och som vid nödvärnssituationen har haft inflytande över gärningsmannens agerande. I sådana fall har det påverkat den tilltalades möjligheter att svårligen kunna besinna sig. Om sådana omständigheter har spelat in i gärningsmannens agerande, ska de således beaktas av domstolen.

Högsta domstolen avgörande är ett bevis på hur svårt och komplicerat det kan blir vid tillämpning av bestämmelserna om nödvärn och nödvärnsexcess. Högsta domstolen avgörande skiljer sig väldigt mycket från underinstanserna. Detta torde bero på deras varierande tillvägagångssätt.

## **6.2 Tanzaniansk rätt**

### **6.2.1 R V Cheka Antony 1985 TLR 75- Livsfarligt våld**

C åtalades för mord av R. Omständigheterna i målet var följande, C och R bodde i samma område. R levde i ett äktenskapsliknande förhållande med M och med sin son J. C hade tidigare haft ett förhållande med M. På dagen för aktuell händelse i målet kom C till R:s hus för att prata med M som befann sig i huset, då var R och sonen inte hemma eftersom de hade åkt till affären<sup>32</sup> för att handla en lampa. Klockan var tio på kvällen när R och sonen kom tillbaka hem från affären och fann C pratandes med M.

---

<sup>32</sup> Små affärer såsom kiosker i Sverige. De är kvartersbutiker som är öppet till sent på kvällen eller så kan man knacka på ägarens dörr och begära att köpa något eftersom de förläggas vid ägarens boende.

Det uppstod ett bråk när R ifrågasatte varför C kom så sent på kvällen och pratade med hans fru, medan han var borta. C tog då fram en klubba och med den slog han R i huvudet. Han sparkade även R i huvudet. C drog därefter iväg R och lämnade honom döende, liggande i ett dike och gick hem till sig.

När C hade gått hem sprang R:s son som bevittnat hela händelsen till grannen och berättade att hans far var död och att han blivit mördad av C. De rapporterade tillsammans händelsen till områdets ledamot<sup>33</sup>. Sedan gick alla till R:s hus och väckte M som låg och sov. När M öppnade dörren, frågade de henne var hennes make var. Hon svarade att hon hade lämnat honom att sova utanför huset. M kom sedan ut med en lampa och hon såg då sin make R liggande död i ett dike. Därifrån gick alla hem till C och väckte honom och sedan överlämnade de både honom och M till polisen.

Tingsrätten<sup>34</sup> och hovrätten<sup>35</sup> konstaterade att C var skyldig till mord. Dessutom ansåg Tingsrätten att den avlidne måste ha blivit slagen till döds av C och eventuellt även av M.

Högsta domstolen hade en annan inställning. Efter att ha konstaterat att C misshandlat R och orsakat hans död undersökte Högsta domstolen om den tilltalade kunde åberopa en nödvärnssituation. Rätten noterade att C gick för att prata med en annan mans kvinna på natten under dennes frånvaro. C blev överraskad av R:s återkomst och blev irriterad av R:s ifrågasättande vilket resulterade i en konfrontation som ledde till R:s död. Högsta domstolen fann att eftersom slagsmålet ägde rum utanför R:s hus, hade C haft möjlighet att fly för att undvika ytterligare konfrontation med R. Rätten var övertygad om att ansvarsfrihet på grund av nödvärn i form av 18 § (C) TPC inte var tillgänglig för den tilltalade.

Vidare konstaterade Högsta Domstolen att döden var en följd av ett bråk och att allt som görs i samband med ett bråk knappast kan leda till ett uppsåt att döda. Rätten fann därför, att när döden inträffar som ett resultat av ett slagsmål ska man, om det inte finns mycket speciella omständigheter, döma för dråp och inte mord. Dessutom föreligger det osäkerhet om C hade uppsåt att döda R och vid tvivel ska han dömas för dråp.

Sammanfattningsvis fann Högsta domstolen att det hade uppstått ett slagsmål och dödsfallet hade inträffat under det förloppet. I ett sådant fall är det inte lätt att styrka uppsåt. Därför skiljde sig Högsta domstolens åsikt från underinstansernas och konstaterade att C gjort sig skyldig till dråp i strid med 195 § TPC.

---

<sup>33</sup> I Tanzania hade varje tio hus sin ledamot som representerar folk i området i olika myndigheter

<sup>34</sup> District Court

<sup>35</sup> High Court

## 6.2.2 Kommentar

Detta är ett fall där underinstanserna kom fram till sitt avgörande genom att koncentrera sig på konsekvenserna av det utövade våldet. Sådant resonemang leder till att underinstanser dömde den tilltalade för mord på grund av den uppkomna skadan och det utövade våldet. Underinstanserna har lagt mer vikt i effekten av det våld som utövades av den tilltalade än vid själva handlingen. Detta innebär att underinstans har gjort en presumtion att den tilltalade med vett och vilja döda den andra i bråket.

Till skillnad från underinstanserna har Högsta Domstolen grundat sitt avgörande på hela händelseförloppet. Först har högsta domstolen tydligt grundat sitt avgörande på mord rekvisit dvs. om den tilltalade hade uppsåt att döda den andra. Att han gick dit och pratar med den avlidnes fru sent på kvällen i den avlidnes frånvaro kan anses som omoraliskt men inte lagstridigt. Även när det gäller relationer tar man en sådan situation på allvar i Tanzania, men avgöranden ska baseras på en helhetsbedömning.

Dessutom analyserar högsta domstolen situationen genom att ställa en fråga om den tilltalade kan gå fri från ansvar på grund av nödvärn. Det framgår vidare att högsta domstolen kom till den bedömningen, att eftersom den tilltalade var hemma hos R när konfrontationen skedde hade den tilltalade möjlighet att avvärja faran för ytterligare slagsmål genom att gå därifrån. Här har högsta domstolen beaktat även tiden från när den avlidne kom hem tills han dog. Slutsatsen från Högsta domstolen är att det inte har förelegat nödvärn eftersom den inte har nödvärnsrätt som har möjlighet att avvärja faran.

Högsta domstolen fortsätter att pröva om det finns andra försvarsgrunder för den tilltalade. Domstolen konstaterar att döden var en följd av ett slagsmål och att knappast vid ett slagsmål kan det finnas någon tid för den anklagade att skapa uppsåt att döda. I detta resonemang har domstolen skiljt sig mycket från den svenska rätten där indirekt uppsåt skulle ha prövats. I sitt resonemang har domstolen inte tillfredställande förklarat innebörden av ansvarsfrihetsgrunden. Att bara klargöra att döden inträffade när bråk hade uppstått och att han därför inte ska dömas för mord är obegripligt om det inte förelegat någon ansvarsfrihetsgrund. Problemet med denna bedömning beror på det faktum att Tanzania inte tillämpar regler om nödvärnsexcess. Hade det varit möjligt att tillämpa nödvärnsexcess skulle troligen resonemanget ha blivit annorlunda.



## 7 SKILLNADEN MELLAN TANZANIANSK OCH SVENSK NÖDVÄRNSRÄTT

Inom tanzaniansk straffrätt kan man åberopa nödvärn mot annan persons egendom. Det framgår i 18A, 1(b) PC att var och en har rätt till nödvärn för att försvara egendom av annan mot brottsligt angrepp, beslagstagande och våldsamhet. Denna rätt till nödvärn går inte att åberopa i svensk straffrätt. Inom svensk straffrätt har var och en rätt att gripa angriparen om den har begått brott, på vilket fängelse kan följa, om den påträffas på bar gärning eller flyende fot (envarsgripande), 24 kap 7§ RB.

Inom svensk straffrätt har man rätt till nödvärn på ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp. Detta innebär att om angreppet har avslutats finns det inte längre någon nödvärnsituation<sup>36</sup>. Bakom denna regel finns resonemangen att nödvärnsreglerna inte får användas för att hämnas på angriparen. T ex i målet där T åtalades för att ha misshandlat B, åberopade T nödvärn. Han hade reagerat på grund av att B hade angripit honom med flera slag varvid han hade slagit tillbaka för att försvara sig. HD ogillade åtalet med förklaring att T hade misshandlat B för att avvärja ett påbörjat brottsligt angrepp på honom själv. Det våld T hade utövat med hänsyn till angreppets beskaffenhet hade inte varit uppenbart oförsvarligt, och det hade inte heller fortsatt efter det att angreppet upphörde<sup>37</sup>. Däremot kan man inom Tanzaniansk straffrätt åberopa nödvärn för påbörjat, överhängande och avslutad brottslig angrepp. Som exempel härpå kan nämnas det fall att B:s egendom blir stulen av A. När B sedan kommer hem påpekar grannar för B att det är A som har stulit egendomen. B får då åberopa nödvärn vid återtagande av egendomen. Även om det har gått ett par dagar har B rätt att gå till A och ta tillbaka egendomen. Gör A då motstånd har B rätt att använda våld och kan då åberopa nödvärn.

Inom svensk rätt får nödvärn åberopas när någon hindrar att egendom tas på bar gärning. I detta fall menar lagstiftaren handlingar som syftar till att hindra med våld eller hot om våld ett lovligt återtagande. Gärningsmannen ska påträffas på brottsplatsen eller kontinuerligt förföljas från brottsplatsen utan att man är tvungen att leta efter honom. I tanzaniansk rätt, däremot, behöver gärningsmannen inte påträffas på bar gärning. Även om man hittar egendomen efter det har förflutit några dagar kan man åberopa nödvärn.

Inom den svenska rätten kan man gå fri från ansvar även om det våld man har använt är uppenbart oförsvarligt. Detta följer av excessreglerna i 24 kap 6§ BrB, om omständigheterna är sådan att den angripne i det enskilda fallet svårligen har kunnat besinna sig. I detta fall ska hänsyn tas till den angripnes individuella egenskaper, t ex om

---

<sup>36</sup> Dahlström mf. S. 58

<sup>37</sup> NJA 1969 s 425

han är nervös eller har ängslig läggning. T ex frikändes en eritrean för grov miss-handel. Han hade blivit förföljd av svenska ungdomar som ville spöa upp honom. Då de hunnit upp honom tog han fram en kniv och viftade med den. Kniven träffade en av ungdomarna som fick skärsår i ansikte och på halsen. HD fann att han uppsåtligen hade tillfogat ungdomen skador och att det hade varit uppenbart oförsvarligt av honom att utöva våld mot ungdomen med kniv. HD fann dock att situationen hade varit sådan att han svårligen hade kunnat besinna sig. Däremot framgår enligt 18B PC att varje person är straffrättsligt ansvarig för något brott till följd av överdriven användning av våld i självförsvar. Ingen kan frias från ansvar på grund av nödvärnsexcess i Tanzaniansk straffrätt; den är inte tillämplig.

Emellertid ska den som orsakar döden på grund av att han använder överdrivet våld i nödvärn inte åtalas för mord utan för dråp i tanzaniansk rätt, 18B(3) TPC. Inom svensk rätt ska åklagare bevisa utom rimligt tvivel att den som har orsakat döden inte har handlat i nödvärn. Kan han inte bevisa detta går gärningsmannen fri från ansvar, medan man inom Tanzaniansk straffrätt inte går fri från ansvar utan där åtalas gärningsmannen för dråp även om han åberopar nödvärn.

## 8 LIKHET MELLAN TANZANSK OCH SVENSK NÖDVÄRNSRÄTT

Inom svensk rätt innefattar brott en gärning som är beskriven i brottsbalken eller i annan lag eller författning för vilken straff är föreskrivet, 1 kap 1§ BrB och en gärning ska anses som ett brott om det är begått uppsåtligen, 1 kap 2§ 1st. Detta innebär att för att en person ska anses ha begått ett brott skall både objektiva och subjektiva rekvisit vara uppfyllda. Ett barn kan begå ett brott i objektiv mening men om barnet är mycket ungt, uppfyller det inte det subjektiva rekvisitet och då har inget brott begåtts. Inom Tanzaniansk straffrätt innebär ett brott en handling, försök eller underlåtenhet som är straffbelagd enligt lagen, 5§ PC. För att uppfatta ett brott måste man uppfylla både 'actus reus' dvs. objektiva rekvisit och 'mens rea' dvs. subjektiva rekvisit. För att man ska anses ha begått ett brott krävs både i svensk och tanzaniansk rätt att brottet ska begås uppsåtligen dvs. med vett och vilja eller av oaktsamhet.

Både tanzaniansk och svensk straffrätt är överens om att rätt till nödvärn föreligger mot brottsligt angrepp och detta innebär att angriparen uppfyller både de objektiva och de subjektiva rekvisiten. Är angreppet icke brottsligt föreligger ej nödvärn. Så har t ex en polis eller ibland envar, i vissa fall rätt att gripa annan person. I ett sådant fall föreligger därför inte någon nödvärnssituation. Detta gäller även om den som ska gripas anser att åtgärden är felaktig. Det avgörande är i stället att den som gör ingripandet uppfattar situationen som rättsenligt. Gör han detta uppfyller han inte det subjektiva rekvisitet, dvs. det föreligger inte något brott Dessa bestämmelser kan ses som verktyg för staten att kunna skydda sina medborgare. Man får därför använda våld för att försvara sig (och även komma andra till hjälp) mot vissa brottsliga angrepp på person eller egendom eller mot olaga intrång eller hemfridsbrott.

Brottsliga angrepp ska riktas mot person eller egendom. I ett fritt och demokratiskt samhälle har var och en rätt att skydda sin egendom eller person mot alla andra. Personen i garantställning har rätt att skydda den han ska ta hand om t ex en förälder har rätt att skydda sitt barn från andras angrepp.

Användning av våld är en annan likhet mellan svensk och tanzaniansk straffrätt. Inom svensk rätt lyder lagrummet att 'har gärningen begått i nödvärn är den brottslig endast om det är uppenbart oförsvarligt' 24 kap 1§ BrB. Att använda ett livsfarligt tillhygge mot en obehäpnad måste som huvudregel anse uppenbart oförsvarligt. I tanzanianskt straffrätt får man använda "reasonable force" d.v.s. våldet ska vara lämpligt för att skydda en person eller egendom. För att kunna mäta våldsanvändningarna måste man inom båda straffsystemen ta hänsyn till angriparens och den angripnes egenskaper dvs. kroppskafter, kampsport utbildning, psykiska tillstånd, beväpning. Dessutom ska man ta hänsyn till om våldet har använts för att skydda egendom eller liv och värdet på egendom. Tid och plats är också avgörande.

I båda straffsystemen framgår att i brottmål gäller som allmän princip att bevisbördan alltid ligger på åklagarsidan. Det är med andra ord åklagaren som skall bevisa att den tilltalade verkligen har begått det påstådda brottet och detta skall bevisas utom rimligt tvivel. Detta sammanhänger med den allmänna oskyldighetspresumtionen som stadgar att den som anklagas för ett brott skall betraktas som oskyldig till dess att domstolen har fastställt hans skuld. Dessutom ska i tveksamma fall om det föreligger nödvärnssituationen eller inte detta vara till förmån för den tilltalade dvs. domstolen ska utgå från att det förelåg en nödvärnssituation.

## 9 AVSLUTANDE REFLEKTIONER OCH KOMMENTAR

Ansvarfrihetsgrunder finns både i Tanzaniansk och i svensk straffrätt trots att dessa är två olika länder med olika jurisdiktioner. Trots att de har gemensamma rubriker har de olika uppfattning om innehåll och tillämpning. Rätten till nödvärn åvilar alla människor både i Sverige och i Tanzania, men i Tanzania tillämpas lagen om nödvärn på ett annat sätt. Detta kan enligt min uppfattning bero på olika historisk bakgrund i de båda länderna. Tanzania har varit utsatt för två kolonialmakter, Tyskland och England. Detta har påverkat lagens utformning eftersom båda länderna hade en annan typ av lag. Tanzania håller fortfarande på att utveckla sin straffrätt, till skillnad från Sverige som ligger före när det gäller sådan straffrättsutveckling.

Dessutom uppstår skillnader mellan två länder på grund av socioekonomiska skäl. Enligt moderniseringsteorin följer socioekonomisk utveckling med demokrati<sup>38</sup>. Med andra ord, ju mer ett lands socioekonomiska utveckling ökar, desto mer kommer demokratin i landet att öka. Demokrati påverkar lagstiftning genom att statsmakten utgår från dess medborgare via allmänna och fria val oftast av förtroendevalda representanter till dess parlament. Sverige har haft demokrati i flera år. Det är inte främmande att folk väljer olika partier för att leda Sverige i olika tider beroende på de olika partiernas politik. Tanzania har haft samma parti alltsedan självständigheten. Enligt min mening påverkar detta demokratin och till följd av detta även landets lagstiftning. Det är svårt att lagstifta om ny lag om det är samma politiker och partier som sitter vid makten. Detta har stor betydelse t ex. gällande nödvärnsexcess, som inte finns i TPC.

Därutöver påverkar även utveckling i form av t.ex. inkomst, läskunnighet, urbanisering, mediaflöde osv. demokratin på ett eller annat sätt. Utbildning sägs bredda människans synsätt. Man gör då mera rationella politiska val och man blir mer mottaglig för demokratiska ideal. 2009 var läs- och skrivkunnigheten i Tanzania 69 procent, medan den i Sverige var 99 procent<sup>39</sup>. Dessa skillnader påverkar demokrati och dess öppenhet som i sin tur påverkar val av lagstiftare.

---

<sup>38</sup> Lipset 1959 s. 79-80

<sup>39</sup> [CIA World Factbook](#)

# KÄLL OCH LITERATURFÖRTECKNING

## ***RÄTTSFALL***

Hyam v. DPP (1975) AC 55

McCrone v. Riding (1938) 1 All ER 157

Mohamed Ally v. R (1969) HCD 54

MPC v. Cardivel (1982) AC 341

NJA 1969: 425

NJA 1976 s. 183

NJA 1990: 210

NJA 1994: 48

NJA 1999:460

NJA 2009:234

NJA 2009 s. 234

R v. Clegg [1995] 1 All ER 334

R V. Lindsay (2005) All ER (D) 349

R V. Letenock (1917) 12 Cr. App. R. 221

R v. Cunningham (1957) 2 QB 396

R v. Quick (1973) Q.B. 910

R v. Dudley and Stephens 1884) 14 QBD 273 DC

R V Cheka Antony 1985 TLR 75

## Litteratur och tidskrifter

1. *Agge, Ivar, Thornstedt Hans*. Straffrättens allmänna del. 4:e upplagan. Stiftelsen Juristförlaget vid Stockholms universitet. Stockholm. 1984. Cit Agge, Thornstedt vid Stockholms universitet. Stockholm. 1984. Cit Agge, Thornstedt
2. Blomkvist, Curt, Rätten till självförsvar. Om tillåtet och otillåtet våld i nödsituationer, Stockholm, 1972
3. BOHM, Robert; Criminal Justice-2<sup>nd</sup> Ed
4. CIA World Factsbook
5. Collingwood: Criminal Law of East & Central Africa, London, Sweet & Maxwell; 1967
6. CHAMBLISS – The Political Economy of crime, Vol. 2 (1975)
7. Coke, Edward (1797). *Institutes, Part II*
8. **Dahlström, Mats, Nilsson, Inger, Westerlund, Gösta**. Brott och påföljder. En lärobok i straffrätt om brottsbalken. Bruuns Bokförlag. Göteborg. 2001. Cit Dahlström m fl.
9. HARRIS – Criminal Law – 21<sup>st</sup> Ed
10. **Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole, Wennberg, Susanne**. Brottsbalken. En kommentar. Del I och II. Åttonde upplagan. Norstedts Juridik AB. Göteborg. 2000. Cit Holmqvist m fl.
11. KENNY – Outlines of Criminal Law, 17<sup>th</sup> Ed.
12. **Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne**. Straffansvar. 8:e upplagan. Norstedts Juridik AB. Göteborg. 2001. Cit Leijonhufvud, Wennberg
13. Lipset, Seymour M., 1981. *Political Man*. Baltimore: The John Hopkins University Press
14. Norée, Annika, Laga befogenhet. Polisens rätt att använda våld, Stockholm, 2000, s. 258 f.
15. Seidman – A sourcebook of the criminal law of Africa, London: Sweet & Maxwell; 1966. 647
16. Seleman: Sourcebook – Criminal Law of Africa
17. SHAIDI, L. P. *“Penal Policy in Tanzania”, (handouts), 2010*
18. Smith & Hogan; Criminal Law, Oxford University Press, 13 Edition
19. Wallén, Per-Edvin, Nödvärnsrätten, Advokaten nr 4, 1987, s. 258
20. **Westerlund, Gösta**. Stencilsamling m m i straffrätt. Göteborg. 2010. Cit Westerlund, Stencilsamling.
21. Williams: Criminal Law, The General Part, (London: Stevens & Sons, 1953, 2nd edition published 1961).